

LUCIAN BLAGA

OPERE

III. Teatru

Ediție critică de
GEORGE GANĂ

Cronologie și aducere la zi a receptării critice de
· NICOLAE MECU

Introducere de
EUGEN SIMION

Academia Română
Fundația Națională pentru Știință și Artă
București • 2012

ACADEMIA ROMÂNĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

Colecția „OPERE FUNDAMENTALE”

Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BLAGA, LUCIAN

Opere / Lucian Blaga ; introd.: Eugen Simion ; ed.:
George Gană. - București : Editura Fundației Naționale
pentru Știință și Artă, 2012

3 vol.

ISBN 978-606-555-079-7

Vol. 3 : Teatru. - ISBN 978-606-555-082-7

I. Simion, Eugen (pref.)

II. Gană, George (ed.)

821.135.1-82

AVRAM IANCU

DRAMĂ

1934

PERSOANE

AVRAM IANCU, avocat, 24 ani

LOCOTENENTUL GRATZE, 30 ani

LOCOTENENTUL SCHULER, 27 ani

} din oastea
imperială

ÎNTÂIUL AGHIOTANT IMPERIAL

AL DOILEA AGHIOTANT IMPERIAL

TATA LUI IANCU, 70 ani

ION DRAGOȘ, deputat la Peșta, 40 ani

POPA PĂCALĂ

ADVOCATUL DUHU

ERJI CÂRCIUMĂRIȚA, 18 ani

IANOȘ

GHIURI

ȘIMON

IANOȘ

} gardiști unguri

UN MOȚ

UN BĂIEȘ

O BABĂ

TREI MUNTĂRIȚE

UN MOCAN

DOI JANDARMI UNGURI

MOTUL ILIE

TRIBUNI, AJUTOARE, MEMBRI AI COMITETULUI
NAȚIONAL ROMÂN, GARDIȘTI UNGURI, SOLI UNGURI,
SERVITORI, VESTITORI, NOROD

Acțiunea se petrece în Ardeal, în anul 1848 și mai târziu

PROLOG

Peisaj de munte. În fund, munți clădiți unul peste altul, cu plaiuri în care se deslușesc așezări ciobănești. În față, stâncărie, o cărare de la stânga spre dreapta și o potecă în sus, pierdută numaidecât după stânci. Pădure de goruni. Soarele încă n-a apus.

SCENA I

Un moț, o babă

S-aude un sunet monoton și adânc, câteodată mai scurt, câteodată mai lung, ca de mare pasăre de noapte: U—u—u!

BABA

ținând în mână o carabină, stă la pândă, aplecată în genunchi, sus între stânci; se uită dincolo, de unde pare a veni zvonul cu totul neobișnuit. Se aud semnele păsării: U—u—u—u

MOTUL

venind din stânga, se oprește, ascultă, vede Baba

Hei, Muma-Pădurii, muma noastră, muma rumânilor, ce stai ca un zbârciog sub tufă? — S-ar fi aflând, zice-se, pe-aici

o pasăre – de mirare. La ea ții ochiu'? Dă zvon ca de tulnic.
– Cobește sau prorocește?

BABA

se ridică anevoie, sprijinindu-se în carabină, îi face semn să tacă

Șt – șt –

vine spre Moț

Mulcom, bădiță, mulcom, c-o speriem, și-ar hi cu păcat,
De asta să nu te-apropii, fără numai cu hire de grâu mândru
în palmă și cu tămâie galbăă, că tare e frumoasă și înaltă.

MOTUL

Mă gândeam eu – trebuie să fie cât omu'. Toată lumea
despre ea vorbește, cum că ar începe să se întâmple ceva –
cum că ar da veste pentru ziua Județului din urmă.

BABA

Stau de pază, că poate s-a-ntâmpla ceva, vreo poveaste,
cum n-a mai fost pe-aici de când Mecuratul spunea lui Dum-
nezeu – fârtate!

MOTUL

Da' eu cred că pasărea s-o așezat aci lângă Muntele Bătrânii
numai ca să ouă! Hei, ce-mi văd ochii? Muma-Pădurii cu
carabină! Da' ce! Voiai s-o împuști? Sub subsuoara stângă ori
sub limba măiastră? Sau voiai s-o scarmeni numai în pene,
ca să te dumirești dacă-i aievea ori numai nălucă?

BABA

pare în adevăr Muma-Pădurii

E – e – e – că tare ți-e de șagă, bădiță. N-am eu gloanțe
pentru gaie de noroc.

MOȚUL

Dacă-i de noroc, s-ar zice că pasărea se cheamă Sfântul Niciodată. Măicuțo, noi moții suntem neam fără noroc. Așa e scris și de asta nu scăpăm.

BABA

Cu carabina mă apăr de căpcăunii de jandari, că ne prăpădesc cu zile. Pântru ei mulgem vacile, pântru ei cosim costișele, pântru ei măcinăm ce bruma ne-a rămas. Ulii și ungurii ne mîncă găirile. Tăte plăcintele ei le mîncă, jandarii, și pe urmă mai așteaptă să le plătim și dințăritul. Da' ia aminte, bădiță, ce-ți spun, ia aminte. O vinit amu pasărea și ne-a izbăvi.

MOȚUL

Așadar, tot uitându-te la ea, te-ai dumirit.

BABA

Vine lume, bădiță, lume din multe sate, să se uite la ea din desiș, și nu-ndrăznește nime s-o stârnească din locu' ce și-o ales. Bun loc, că de acolo noaptea vede tăte stelele și ziua tăt Ardealul. Iar dumneaei n-are somn niciodată.

MOȚUL

O fi pajură, măicuță.

BABA

Ce pajură, bădiță? Că-mi cunosc eu pajurele, și după spete, și după foaie. Nu, bădiță, pe-aici n-o văz't nime pasăre-ca asta. Dacă n-ar hi așa înaltă pân' la umăru' voinicului, aș mai zice, și dacă n-ar sta cum stă. De săptămâni stă dumneaei așa și se uită nemișcată. Câteodată cântă sau cheamă ca din tulnic: u

— u — — u — —

MOȚUL

Poate-i fată, măicuțo.

BABA

Ba că nu. Că trebuie să hie ficior. Altfel n-ar cânta tăte fetele cum cântă:

În pădure

Poate păsările dorm

Numai una n-are somn,

Cată să se facă om.

MOȚUL

Mare drăcie. Hai s-o văd și eu, măicuțo, muma noastră, arză-i focul penele. Măicuțo, mă prind că dumneata o pândeai ca să-i deslușești meșteșugul – ai? Râvneai s-o vezi tocma-n clipa când s-a face om.

BABA

Zi numai, zi – Muma-Pădurii – că nu mă supăr. – Dacă vrei să te mire pasărea, urcă. Urcă numai spre dreapta. Ține-o ață până în tufa de sânger. Așa, amu stai. Întoarce-te, amu uită-te pe lângă frunza unde stă bou'-Domnului, și să nu mai clinești.

MOȚUL

a urcat. Câteva clipe tăcere.

Săru' mâna și coroiatul plisc, pasăre fără somn. Mare și nemișcată ca o troiță ești, umeri de cruce ai, pene de arhanghel negru de așijderea. Săru' mâna și închinare până la pământ.

Se închină puțin, că nu știi dacă o face a glumă sau nu

Dacă n-ar fi cu supărare, ți-aș pofti bună dimineța și la mai mare. Cum îți veni să stai aci de pază nouă săptămâni e cu adevărat de mirare. Alte păsări, oricât de sfinte, se mai purecă ori se scaldă în nisip, numai tu ești năzdrăvană, fire împietrită cu duh ducăuș, și stai cu ochii ținți la furtunile din împărăție. Chiar om gândiși să te faci? Cine să te creadă? În vremuri ca acestea și în stâncăria asta, unde rămân pruncii

nebotezați, unde și-a blestemat catârul copiii și unde ariciul, sfetnicul lui Dumnezeu, nu stă decât ghem, că altfel s-ar amări prea tare văzând lumea care s-a dres după sfaturile sale. — Măicuțo, he! Ce zici, să mă închin cu stânga sau cu dreapta?

BABA

Cum ți-i pofta, bădiță.

MOTUL

coboară

Bogdaproste c-o văzui și eu!

Din stânga vin trei fete mari, băcițe sau muntărițe, și un Băieș zdrențos.

SCENA II

Aceiași, cele trei muntărițe, Băieșul

ÎNTÂIA FATĂ

În pădure

Toate păsările dorm.

Numai una n-are somn,

Cată să se facă om.

CELELALTE DOUĂ

Numai una n-are somn,

Cată să se facă om.

MOTUL

le oprește

Amin, drăguțelor, să știți că astăzi la apus de soare — aia-gaia se face om. Dumnedzău ne-ajute!

ÎNTÂIA FATĂ

s-așază pe o piatră

Eu aștept aici să văd.

BĂIEȘUL

Nouă săptămâni pasărea a tot dat freamăt ca din tulnic de aramă. Poate să fie pentru o primejdie sau pentru izbăvirea noastră a tuturor. Eu cred că în curând or să ne treacă pe subt nas multe blesteme și trădări și oarecare jale și oarecare foc. Și mai cred că tot ce se pregătește n-o să fie de-adică. Noi, care trăim colo subt pământ, cunoaștem că ceva se încumetă în zare, c-am fost puși la muncă și mai grea, să măcinăm piatră zi și noapte. Tot aurul spălat ia drumul peste munte. Vrea stăpânirea să istovească munții degrabă.

S-aude pasărea. U --- u - u --- u ---

BABA

Iar s-a-ncercat!

Din stânga vin doi jandarmi unguri cu un mocan legat.

SCENA III

Aceiași, doi jandarmi, un mocan

ÎNTÂIUL JANDARM

Io napot moțok. Pe-aița duce drumu' la Abrud?

Cei de față se uită o clipă-două unul la altul, nu răspund.

MOȚUL

Ba. Da' dumneavoastră de unde veniți?

ÎNTÂIUL JANDARM

De la Bucium. Da' pe unde duce drumu'?

MOȚUL

Pe unde a dus totdeauna. Mergeți numai până la Abrud?

ÎNTÂIUL JANDARM

Numai. Dar n-ai răspuns.

MOȚUL

Nu. Da' ce-a greșit mocanu' hăsta?

ÎNTÂIUL JANDARM

Îl cunoașteți? Nu vrea să-și spuie numele.

MOȚUL

Cum să nu-l cunoaștem?

ÎNTÂIUL JANDARM

Cum îl cheamă?

MOȚUL

Ca pă mine. Da' ce-a făcut?

AL DOILEA JANDARM

A căzut în cursa diecilor care ațâță și l-au pus păcatele să ridice cuvânt împotriva rânduielilor și să îndemne la omor. A dat strigăt în țară că ălui de omoară un grof i se iartă șaptezeci și șapte de păcate.

MOCANUL

Domnule căpitan, o să fac bureți în beci, da' eu nu m-am gândit la grofi, c-am zis numai – cine omoară un painjen.

AL DOILEA JANDARM

îl lovește

Eu nu-s căpitan, eu-s jandar de rând.

MOCANUL

Domnule jandar de rând, n-am nicio vină.

AL DOILEA JANDARM

se răstește

Vrei să-ți vezi zodiacu' pe patu' puștii? – Eu nu-s jandar de rând, eu-s căprar. Și afară de asta ia seama că toți ungurii suntem făcuți după chipul și asemănarea lui Koșut Laioș, marele și atotputernicul. Și cine jignește un jandar – jignește pe Koșut Laioș.

BABA

Numai că dacă te-ar videa Ioșut Laioș – nu știu, dzău. Mi-i teamă că nu s-ar prea făli – să afle că așa mândrețe ca dumata e după chipul și asemănarea lui. Afară de asta luați seama și de mine să vă cam feriți, că eu nu întrăb: cum vă merge și cum vă lăudați? – că jandari ori nejandari – eu vă fac cu ulcica, și nu numai de spărietură. Ce leg eu cu venin – nu mai dezleagă tăte bisericile papistașe!

S-aude pasărea: U -- u ----- u - u ----

ÎNTÂIUL JANDARM

Se cheamă moșii cu tulniuc?

BABA

Ăsta-i ceasu' rău, nu-i tulnic, domnule căprar. Împușcați pasărea ceea, și încă degrabă, că, de unde nu, până dumirecă se face om. N-ați auzit cât e de hireșe și cum îndeamnă chietrele la răscoală? Anu' ăsta o să pută a mort și dracu' o să capete titlu' de grof.

CELE TREI FETE

În pădure

Toate păsările dorm.

Numai una n-are somn,

Cată să se facă om.

AL DOILEA JANDARM

Cu-cu! Cu-cu! Cu-cu! Când îți vedea pe Maica Precistă știrbă, în haine de jandar și cu pene de cocoș, s-a face și pasărea om.

Dă să pornească, dar se oprește

Nu știți vreo româncă, fetelor? Uitai să vă-ntreb. Se caută o doică pentru purceii grofului Teleki! Ha-ha-ha!

Cei doi jandari se duc cu mocanul, dispar pe cărare în sus.

SCENA IV

Aceiași, fără jandarmi și fără Mocanul

MOȚUL

Muma-Pădurii, muma noastră, muma rumânilor, de o sută de ani tot ține postul mare pentru săraca irima noastră, și nu mai putem rosti vorbe din vorbele tale, că în dosul lor zic jandarii că ascundem altele, și ne leagăna pe furci la Piatra Arsă. Să nu zici, Maică, să nu zici – painjen – că zici grofi. Să nu zici – iarbă, că zici – iarbă de pușcă. Să nu zici – mi-e foame, că zici – ucide. Vai nouă, Muma-Pădurii, că graiul tău a ajuns de ocară, jandarii îi întorc pă dos toate vorbele, cum au întors cămașa lui Hristos.

De dincolo de stâncărie apare, prin desis, un tânăr înalt, cu ochii albaștri, îmbrăcat și domnește, dar și ca moții. Sare pe drum de la mare 'nălțime, de pe stâncă. E Avram Iancu. Toți se uită la el, vădit uluiți de apariție.

SCENA V

Aceiași, Avram Iancu

IANCU

cu glas de dojană

Ați fost mai mulți decât ei, cât mai răbdați?

BĂIEȘUL

N-avem puști. Să ne luăm la încercare cu țevi de soc?

IANCU

N-aveți puști? – Să fulgere coasele și topoarele!

MOTUL

Uf, podidi-i-ar lacrimile morții! Dacă n-am fi așa de pieriți de foame, am zice așa e și ne-am învoi răpede.

IANCU

Eu sunt căpitanul vostru!

MOTUL

Care? Cum? Și de unde?

IANCU

Nu întrebați, nu vorbiți! Fiți gata, că bate ceasul!

BABA

se apropie de Iancu

Ține, căpitane, carabina asta! Să nu ruginească!

MOTUL

Noi ce facem?

IANCU

ia carabina

Așteptați! Fiți gata! Și unde mergeți vestiți mai departe.
– E-ncărcată carabina, maică?

BABA

De dincolo de muche i-ajungi c-o detunătură. Sângera
mocanul pe nări ca un berbec tăiat.

IANCU

Fetelor, mergeți și voi din hotar în hotar și spuneți: l-am
văzut pe căpitanul!

*Își bagă o mână în părul uneia, cealaltă în părul alteia, le apropie
capetele cu putere, sărută pe întâia pe obraz*

Așa să nimeresc cu un singur glonte pe cei doi jandari!

Către a treia fată

Cu tine mă cunun când mă întorc. Acu nu se poate, că
încep săptămânile de foc!

A TREIA FATĂ

Bine, bine, numai să vreau. Și de-oi vrea, numai de mi-i
găsi.

IANCU

I vrea dacă ghicesc de unde ești? – Tu – tu ești muntăriță,
din Albac!

A TREIA FATĂ

Haida de, numai că nu-i cu mirare, că m-ai ghicit după
gurguiul opincilor.

Iancu e din două-trei salturi sus, dispăre pe cărare,

Moțul și Băieșul după el.

SCENA VI

Baba și cele trei fete

ÎNTÂIA FATĂ

Cine o fi fost?

A DOUA FATĂ

Ca un arhanghel.

A TREIA FATĂ

Înalt ca tulnicul ăsta.

BABA

către întâia

Pă tine te-a sărutat.

Către celelalte

Și vouă vă arde fața ca de urzici.

ÎNTÂIA FATĂ

Mie ca de soare!

Se aude un pocnet de carabină.

BABA

se duce sus, între tufe, iscodește

Fetelor, mi-am uitat ochelarii! Fetelor, pasărea – nu-i!
Pasărea nu mai e!

ÎNTÂIA FATĂ

Pasărea fără somn.

A DOUA FATĂ

Unde-i pasărea?

FAZA ÎNTÂIA

TABLOUL I

Într-o cârciumă la marginea Abrudului. O cameră: pe stânga o fereastră, în dreapta alta. În fund mai spre dreapta ușa și un pat cu multe perne una peste alta. Blidar, icoane, o masă și laviță. Într-un colț o vatră. Noapte târziu. Lampă de petrol atârnă de grindă.

SCENA I

Ianoș, Ghiuri, Șimon, Ianoș, Erji

Cei patru gardiști unguri beau și petrec la masă. Mai la o parte Erji, cu rochie roșie învoaltă, își face de lucru prin odaie.

ÎNTÂIUL GARDIST

Jos împăratul! Se caută o pălărie pentru o coroană! Vivat Koșut Laios! Să i se închine toată suflarea!

Ciocnesc și beau.

Să mergem, că-i târziu. Erji, ți se-ntind genele de somn. Nu-i așa, Erji?

ERJI

nu răspunde.

AL DOILEA GARDIST

E supărată Erji. I-a sărit țandăra – din te miri ce! – Să ne trăiască Erji, cârciumărița.

AL TREILEA GARDIST

Cât or fi ungurești munții Abrudului și-un cârd de vreme pe deasupra!

ERJI

Haid', plecați odată. Că vă zboară musculițele de vin în preajma gurii ca la cepul buților.

AL PATRULEA

Vedere-aș pe împăratul cu grădinița pe piept – și tronul descheiat ca un ciubăr gol pus la soare!

AL DOILEA

Elien Koșut Laios! Cu el s-a coborât libertatea pe pământ!

AI. TREILEA

Trăiască libertatea, egalitatea și fraternitatea ungurească!
Și piară moții, slujile împărăției, loviți în numele Tatălui!

ÎNTÂIUL

Zic moții că Avram Iancu, minunea din Vidra, e căpitanul lor! Măi Șimon, se laudă moții că într-o zi o să ne toace la cap. Măi Ghiuri, zic moții că ei s-au juruit împăratului, ha-ha! – păpușei de paie! S-agață cei de se-neacă și de-un pai. Moții au prins o claie întregă. Ha-ha!

AL DOILEA

Zice Iancu că fiecare popă valah e un munte. Multe vorbește Iancu, cel cu săritura neașteptată, dar el nu știe ce zice Ianoș, Șimon, Ghiuri și încă o dată Ianoș.

Ciocnesc și beau.

AL TREILEA

Erji, fată mândră și frumoasă, mâne culegem de prin sate pe toate preteșele valahe și le-om sili să joace aici ceardaș pe masă. Joacă și tu, afurisito, pentru gardiștii care îți apără cârciuma de focul și grindina moților!

O cuprinde și o suie pe masă

AL PATRULEA

aruncă o ochire sub rochia ei

Joacă, Erji, ca o volbură de pe pustă! Să fluture uite așa – peste noi aurora libertății!

Chiuie.

ERJI

se zbate, nu vrea

Da' ce? Cârciuma mi-o apărați voi? În loc de plată, cum s-ar zice, ce? Da' asta nu mai prinde!

Sare de pe masă.

AL DOILEA

Adu vin, Erji, în cizmulițele tale. – Uf, Tuhutum! Cum ți-aș bea căldura și tinerețele!

ERJI

a luat o bâtă de după vatră, vine și lovește pe masă cu putere

Plata! Că-mi tot făgăduiți de două luni vadra cu aurul nepecetluit al Abrudului și nu mai văd măcar o băbăruță. Nu

mă mai zăpăciți voi cu mărgele de sarea-mâții. Acu' nu vă mai las, acu' plata, ori vă crăp țeasta!

Gardiștii râd și o pișcă.

Lăutarii tot eu trebuie să vi-i plătesc!

AL PATRULEA

Erji, trăiască libertățile! Cât despre crăpat, să crape mai bine împărăția. Acu' a dat peste noi libertatea. Știi, fată, ce-i aia libertatea? Libertatea e sfântul Dumnezeu meu, care mi s-a arătat deunăzi în cucuruz și mi-a dat voie să-mi bat cât vreau nevasta.

ERJI

Plata!!

AL DOILEA

Mâne, Erji, mâne! Mâne, Erji, că astăzi suntem grăbiți. Astăzi trebuie să prindem pe Avram Iancu, băiatul cu ochi vineți de la Vidra.

Scoate o hârtie din buzunar

S-a pus preț nobil pe capul lui – o mie de zloți, douăzeci de taleri cât țâțele cârciumărițelor sau zece galbeni cât steauaporcului. Iancu trebuie desființat. Numai așa vom avea pace. Cine-l prinde sau cel de va da ajutor să fie prins își umple buzunarul, că poate să tot bea de-acu până la anu'.

Se duce la ușă, scoate un cui din buzunar și bate cu un lemn hârtia pe ușă

O mie de zloți pe capul lui Avram Iancu. Uite-i chipul cu căciula ca un coperiș de paie, nici drept, nici sucit, pe-un bordei de la Prisaca Zlatnei.

TOTI PATRU

Elien Koșut Laios, marele și atotputernicul!

ÎNTÂIUL

Ai răbdare, Erji, că plătim noi.

O ridică pe sus și o învârte chiuind.

AL DOILEA

smulge Erjii o cizmă din picior

Sărutăm cizmulițele roșii precum icoana Sfântului Ștefan
și coroana de la Buda!

ÎNTÂIUL

pune jos pe Erji.

ERJI

stă într-un picior

Dă-mi cizma, dă-mi cizma!

*Toți patru râd. Erji sare-ntr-un picior, ia cizma celui de al doilea, îi
lovește pe rând, tot sărind într-un picior, cu cizma*

Afară! Afară!

ÎNTÂIUL

Închide circiuma, că-i târziu, Erjike!

AL DOILEA

Închide bine zăvorul, să nu-ți intre vreun priculici sub țol.
Multe vede luna, măi Giuri, prin ferestrele oamenilor – fete
dezbrăcate ca argintul, preotese de aur, tinere ca focul tânăr.

Chiuie.

TOȚI PATRU

pe rând

Noapte bună, Erji!

Ies.

SCENA II

Erji singură

ERJI

își încalță cizma, apoi își desface patul

Avram Iancu, băiatul cu ochii vineți, ăla le e nădejdea.
 Parcă minunea de la Vidra o să sară tocma-n groapa lupului.
 S-or șterge încă de multe ori la gură!

Se duce la ușă, se uită la hârtia bătută pe ușă

O mie de zloți! Zău că-i prea puțin.

Se-ntoarce la pat, după câteva clipe o bătaie la ușă:

Teșek!

SCENA III

Erji, Iancu

IANCU

deschide ușa, măsoară cu ochii pe Erji, apoi intră dintr-o dată

Miroase-a pipă unguerească. Fum, să-l tai cu briceagul.
 Deschide fereastra, fetițo, să intre stelele. Aer, fetițo! Aer!

ERJI

*l-a privit mai întâi surprinsă, apoi tot mai deschisă, se duce spre fe-
 reastră din dreapta, dă s-o deschidă.*

IANCU

Nu aceea, cealaltă!

ERJI

se duce la fereastra din stânga, o deschide

Teșek!

Se uită în întuneric afară

Ce-i aici? Ce dihanie mișcă sub fereastră?

Râde

Un cal, ha! Dă botu-neca', mătăhalo! – Vasăzică nu de ceața de pipă ți-era, ci ca să-ți ai calu' la-ndemână! – Br – ce friguleț s-a pornit!

Vine spre Iancu.

IANCU

Pentru cine așterneai, fetițo?

ERJI

Pentru cine s-a nimeri. Că aici se întretaie Răsăritul și Miazănoaptea.

IANCU

Ți-e vorba mai îndrăzneată decât inima! – – – Unguroaică?

ERJI

Și încă ce unguroaică! Da' n-am înțeles-o cum crezi, că eu nu dorm aici, eu dorm în pod! – Ce poștește domnul moț? Că Măria Ta pari și domn un pic, dar și moț.

IANCU

Cum te cheamă? Erji sau Böji?

ERJI

Erji – Böji-i tot un drac.

IANCU

Ai vin de piatră – Böji?

ERJI

pune mâinile în șolduri

Acu ai nimerit-o chiar așa cum nu-mi zice.

IANCU

zâmbește, stă în fața ei la fel, cu mâinile în șolduri

Repede – Erji, că sunt grăbit, spuneai că-i tot un drac.

ERJI

Că n-ei porni cu noaptea-n cap, domnule moț! Mai are calendarul zile.

Sc apropie, îl prinde de-un nasture

Pe Măria Ta cum te cheamă?

IANCU

Repede, Bōji, vin de piatră, că mă grăbesc. Dacă-s moț, de ce-mi spui Măria Ta?

ERJI

Pentru că ai ceva în dumneata că trebuie să-ți zic Măria Ta. Moții beau vin, dar nu de piatră – ca grofii.

IANCU

Așadar înaltul titlu nu mă privește pe mine, cât vinul pe care-l cerui.

ERJI

Oamenii se cunosc după fapte. Și băutul e o faptă.

IANCU

Ești fată deșteaptă, Erji.

ERJI

Chiar cea din urmă nu-s.– Ei, îmi spui?

IANCU

Numele ce mi l-au dat părinții a fost ca un dinte de lapte.– L-am pierdut încă de când eram copil. Eu sunt moțu', Erji, moțu' fără nume.

ERJI

Fără nume pentru fetele proaste, da-n gazete, Măria Ta, și pe foile jandarilor ai nume, și încă ce nume – ca un steag.

Arată spre ușă.

IANCU

se uită

Sau ca semnul ars cu fierul roșu pe șoldul vitelor! – Aveți vărsat negru în casă?

ERJI

Ha-ha! Vărsat negru – nu e rău – dar nu e! Avem astăzi oaspe rar, un mistreț – un mistreț cu părul negru și cu ochii vineți, care s-a pornit să răstoarne cu râtul Munții de Aur. Vreau să-l ospătez cum se cuvine. – Un pic de slănină afumată, Măria Ta, nu poștești? Cu ardei verde sau plăcintă cu mărar?

IANCU

Nu mi-e foame, Böji. Îmi vine mai curând să fluier a înmormântare.

Erji iese.

SCENA IV

Iancu singur

IANCU

se duce la ușă, privește foaia bătută pe ușă

O mie de zloți! Pe toate porțile Abrudului s-au bătut foi de astea, roșii, ca-n vreme de bolejniță, parcă în fiecare casă ar fi un bolnav de care să te ferești!

*Se duce la pat, ia o pernă, o spintecă cu un cosor – se duce la
fereastra deschisă și goleşte fânul din ea*

Roade, murgule fânul și florile fetii, că n-am ovăz. Dimi-
neață trecem prin Bălgrad, și-ți dau din ieslele împărăției.

Calul sforăie.

Iancu se întoarce, se uită la pat.

Alb ca laptele.

Se scarpină după ureche, aruncă pe pat fața de pernă.

ERJI

aduce vinul

Teșek uram! Dar să știi că am călcat porunca primăriei!

IANCU

Ce poruncă, Erji?

ERJI

Nu e voie să dăm niciun fel de băutură moșilor, că-i
răzmiriță. Mă-ncurcă rău orânduielele astea. Dacă mai ține
mult, ajung la sapă de lemn. Moșilor nu-i voie să le dăm. Iar
ungurii, care au voie să bea, ăia nu plătesc, fiindcă zic că a
bătut ceasul libertății. Mai alaltăieri mi-au împușcat gardiștii
trei buți în pivniță. S-a scurs băutura în nisip. Dar i-a pedepsit
Dumnezeu, că unul a murit beat, înecat în vin. Țăla s-a cumi-
necat o dată pentru totdeauna.

IANCU

Ascultă, Bőji, astă-seară au dat pe-aici gardiștii unguri?

ERJI

Numai ce plecară. Patru. Ianoș, Șimon, Ghiuri și încă o
dată Ianoș. Evangheliștii sfântului Naiba.

IANCU

se așază la masă, își toarnă un pahar și-l bea dintr-o dată, cu sete.

Apoi încă unul la fel

Și ce-au făcut aici?

ERJI

S-au fiert câteșipatru în mare petrecere. Au băut și au jucat cărți. Pe urmă iar au băut și iar au jucat cărți.

IANCU

Au jucat mare?

ERJI

Foarte. Ziceau că cineva e ca și prins, și-atunci Șimon a jucat pe capul ăluia de ziceau că e ca și prins. Ghiuri și-a pus în joc casa. La urmă s-au împăcat așa, că lui Șimon îi lipsea capul ăluia de ziceau că e ca și prins, și lui Ghiuri îi lipsea casa.

IANCU

Sunt mulți gardiști unguri aici în sat?

ERJI

De-alde astea să nu mă-ntrebi, că eu sunt unguroaică – și nu știu.

IANCU

Drept e, Erji. Așa-mi placi. Așa răspuns înțeleg și eu. Da' ia ascultă. Din ce parte bate astăzi vântul peste hornurile și fumurile Abrudului?

ERJI

Asta vrei s-o știi ca să nu te poată urmări cu copoii?

IANCU

Nu, Erji. Te-am întrebat numai așa – ca să nu tac – și mai ales ca să-ți aud glasul.

Își toarnă al treilea pahar și-l bea.

ERJI

s-a așezat și ea la dreapta, îl privește lung

Dar ai o sete! Păzește, să nu mă bei și pe mine, din greșeală, domnule – Iancu!

IANCU

Vinul e bun – de gargară. Dar dacă ai noroc – n-o să las niciun strop în pahar. – Câți te băură din greșeală până acum, Erji?

ERJI

Din greșeală? – Fără număr!

IANCU

își ia căciula din cap și c-un singur gest o-nfundă în capul fetii, că-i acoperă și fața

Miști, fată! Pe mine însă nu mă poți, că vezi, eu mă pricep la fete. Eu le cunosc cum cunoaște ghiunoaia copăceii. Mă prind, Erji, că ești fată mare.

O prinde de ureche

Ca urechea asta pe care n-a pătruns-o încă niciun cercel.

ERJI

a ieșit din căciulă

Îți arde capu' tare, domnule – Iancu. O simt după căciulă.

IANCU

E-adevărat că seamăn cu Iancu, mi-au mai spus-o și alții. Dar cu capul meu nu se câștigă nici jumătate din prețul trâmbițat. – Nu, draga mea, nu face să te frământți.

ERJI

Măria Ta, am auzit că și Iancu poartă în brâu – fluierul la stânga

i-l scoate
și pistolul la dreapta.

i-l scoate.

IANCU

Se poate. Dar ce are a face? – Sunt pesemne, ca și el, născut sub zodia Gemenilor. Unul din cei doi gemeni visează și cântă,

își pune fluierul în brâu

celălalt stă la pândă și făptuiește.

Își pune pistolul la loc

Nu sunt eu Iancu. Asta n-ai nimerit-o. Pentru Iancu viitorul e tulbure și drumul nesigur. Am pornit și eu pe un drum tulbure și spre un viitor nesigur. Și am ajuns în cârciuma asta, la tine, Erji. Pot s-o iau iar înapoi, cum pot și să merg înainte. Ce crezi, Erji, ce-ți spune ție inima când te uiți în ochii mei: să mă întorc sau să merg înainte? Că aici sunt parcă tocmai la cotitură.

ERJI

De Iancu puțin îmi pasă. N-o să dea el foc chiar sprâncenelor mele. Întorcă-se sau merge înainte! Dar Măria Ta să rămâi până dimineată. Și dimineată să mă întrebi din nou ce să faci, iar mâne spre seară vom hotărî!

IANCU

Vezi, Erji, când se-ntâmplă să bea trei pahare și când stau lângă o fată mare, mă copleșește totdeauna nu știu ce amar și se iscă în mine o văpaie cât casa, iar înăuntru se ivește ăla care cântă, și atunci, în loc să mă întorc sau să merg înainte, sunt ispitit să stau locului. Grea e, Erji, steaua mea, că trebuie s-o tot mut de pe un umăr pe altul. Sfatul tău nu e rău, numai cât sfatul tău m-ar rupe-n două. Și sunt destul de rupt și fără sfat. Acu îmi scald numai puțin inima în pahar, și-apoi

pornesc. Ca să se ivească în mine celălalt, ăla care stă la pândă și ține mâna veșnic pe pistol.

ERJI

Nu ți-e teamă, Măria Ta, că ar putea ungerii să te prindă, crezând că ești Iancu?

IANCU

Ai mai văzut unger deștept în afară de tine – Erji?

ERJI

Nu mai zi așa că mă supăr.

IANCU

Haide, supără-te, Erji. Cine mai iubește așa de mult fetele supărate și nesupărate – ca mine? Și cine în lumea asta are mai puțin răgaz să le stingă supărarea ca mine? – Am fost blestemat să nu pot să rămân lângă o fată mai mult decât trage un clopot de liturghie. M-alungă ceva din urmă. Din fete culeg numai focul, și umblu călare, ca un sul de foc prin munți.

ERJI

Cine ești, Măria Ta?

IANCU

Un hoț de multe drumuri, Böji. Hoț mare la răscrucile zilei!

ERJI

Da' vezi, Măria Ta, eu n-o să am alinare până n-oi ști.

IANCU

se ridică

Cât plătesc, Böji?

ERJI

Nu, încă nu.

IANCU

își pune căciula.

ERJI

Cu căciula parcă iar ești Iancu.

IANCU

În mare dragoste-l au meleagurile astea! Fetele – fetele!
Tot la Iancu visează, și ungueroaicele, și româncele. Ce n-aș
da să fiu eu Iancu!

ERJI

Mai treci pe-aici, Măria Ta?

IANCU

După cum a hotărî calu', dar m-abate el, n-ai grijă – c-a
mâncat fânul din perna ta și-o să tragă de-acu' la hanu' tău.

ERJI

stă în cale-i, cu oarecare lingușire

Cum ți-i numele, Măria Ta?

IANCU

glumind

De-alde astea să nu mă mai întrebi. Că eu sunt rumân –
și nu știi!

*Îi prinde capul, l-apasă pe pieptul lui, scoate repede pistolul, tintește pe
lângă capul ei, fără ca ea să vadă, foaia de urmărire de pe ușă. Un
pocnet. Foaia cade.*

ERJI

Iștenem! Iezuș Măria – ce-a fost?

IANCU

Ți-am suflat cum mă cheamă, Erji! Aici în munții aceștia
eu sunt stăpânul. Nu se cuvine s-atârne foile alea de urmărire

pe toate ușile și porțile! E păcat mare, Erji, și o rușine! Nu se pune preț așa mic pe capul soarelui, chiar dacă soarele nu e decât soarele moșilor.

Se aude o larmă afară.

ERJI

Iancu Măria Ta, vin ungurii!

IANCU

Erji, fii fată deșteaptă până la urmă. Ai prilejul să câștigi o mie de zloți. Poți s-ajungi doamnă mare la Buda!

Bate cineva cu putere la ușă.

ERJI

sare și trage zăvorul, proptind cu spatele ușă.

IANCU

o îmbrățișează cu ochii

Eu cred că de nu veneau, tot poposeam la tine până dimineață!

Bătăi la ușă, strigăte afară: Să se deschidă!

IANCU

Spune-le că pot să mă ajungă pe drumul către Sibiu. Dar să se grăbească, să nu piarză vremea, că altfel la întoarcere îi dezarmez, ca pedeapsă. Ba s-ar putea să le dijmuiesc și capetele! Ha-ha! Noapte bună, Erji.

Sare dintr-un salt, pe fereastra deschisă, apoi tropot de cal.

SCENA V

Erji, apoi cei patru gardiști unguri; bătăi repetate la ușă:

Deschide, Erji!

ERJI

deschide

Stați, nebunilor! Ce doriți? Ce căutați?

Cei patru gardiști intră.

ÎNTÂIUL

A fost Iancu aici.

Ceilalți se uită prin odaie.

AL DOILEA

iși umflă nările

Miroase a fân.

ERJI

Ei și? Miroase Iancu a fân?

AL DOILEA

Te-ai tăvălit cu el în pat!

ERJI

liniștită

Iancu — a fost aici.

ÎNTÂIUL

Și te-ai tăvălit cu el în pat!

ERJI

liniștită

M-am tăvălit.

AL TREILEA

Cu valahul!

Scuipă.

ERJI

Valahul — și-a plătit vinu' —, nu ca voi.

AL PATRULEA

Are fata duhul agoniselii. Și ce ți-a mai plătit?

ERJI

Să vă fie rușine, sălbaticilor! Că de-ar fi după voi m-ar scoate în curând cu toba la licitație, ca pe-o ulițarnică și o scrântită care și-a prăpădit averea cu toți derbedeii!

AL PATRULEA

Pe unde-a fugit?

ERJI

Pe fereastră. Acu-i pe drumul – pe drumul Clujului. Când se-ntoarce spunea c-o să vă dezarmeze! Și-o să rămâneți de râsul a tot vileagului.

Cei patru râd cu hohote.

ÎNTÂIUL

Vorbește aiurea fata Erji. Biata fată, i-am stricat socotelile.

AL DOILEA

Cu atâtica ploaie nu se răcorește nici măcar o văduvă.

Da' eu știu că numai de rușine-o spune. Și mai știu că și pe urma lui Iancu tot fată mare a rămas. La noi nu se uită, și domnii nu se-ndură.

TOȚI PATRU

Ha-ha-ha! ha-ha-ha! ha-ha-ha!

ERJI

Își duce șorțul la ochi, își înfrânge un sughit.

TABLOUL II

O cameră mai mare a unei școale sărace, la Sibiu. Catedră, bănci. Comitetul Național Român ține ședință. Pe catedră Președintele. Membrii în majoritate oameni peste patruzeci de ani. În banca a patra Iancu, tocmai în față – loc gol înaintea lui.

SCENA I

Membrii Comitetului Național Român

PREȘEDINTELE

sună din clopoțel

Domnilor, pun la vot prin ridicare de mâni propunerea.

Toți în sală ridică mâna, în afară de Iancu.

Iarăși toți, în afară de domnul Avram Iancu.

UNII

Obstrucție?

IANCU

tace.

PREȘEDINTELE

Unii o fac cu pleava cuvântului, alții cu tăcerea. – Propunerea a fost primită.– Domnilor, cine mai dorește să ia cuvântul? – Domnul avocat Duhu!

DUHU

Domnule Președinte, domnilor delegați, după toate veștile din toate părțile, împărăția trece prin vremuri tulburi, ca să nu zicem deosebit de grele. Ungurii s-au răsculat împotriva împăratului. Le cunoaștem scopurile, că ei nu se sfiesc să le strige în toate vânturile. Să nu ne dăm amăgirilor! Ni se înfățișează prilejul rar pentru un jurământ de foc. Eu cred că mai înainte de a tălmăci în cuvinte dorințele poporului românesc se cuvine ca acest comitet național să asigure încă o dată pe Maiestatea Sa împăratul de toată credința, pe care nimic nu o va zgudui și nimeni nu o va clătina. Să ne ridicăm cu toții și să jurăm!

TOȚI

se ridică

Jurăm! Jurăm! Jurăm! Trăiască împăratul!

Toți se așază.

POPA PĂCALĂ

Domnule Președinte, să fie cu iertare –

PREȘEDINTELE

Încă o clipă, părinte Păcală, pe urmă ai cuvântul. – Din solia ce o trimitem la înălțatul împărat sunt de părere să facă parte aceleași luminate fețe vlădicești și aceiași oameni cu știință de carte care au mai fost și care cunosc meșteșugul greu și anevoios de a-ți tăia drum până la treptele tronului. Înainte de a pleca solia, să facem și o slujbă la biserică, să ne-ajute Cel-de-Sus!

POPA PĂCALĂ

Să se tragă clopotele în toate satele și să sărutăm îndesat icoanele! Căci după o vorbă veche – știți domniile voastre – că dacă e adevărat, după cum spunea cineva adineaori, că Împăratul e mai presus de toți, ca Dumnezeu, atunci trebuie să ținem seamă și de vorba – că până la cineva te mănâncă cineva. Așa este, că sfinții pe la care trebuie să treci până să cazi și să pupi piciorul împăratului sunt mai mulți și aproape mai neonești decât sfinții până la Dumnezeu. De altmintrelea, nu știu dacă trimișii noștri în două rânduri au avut cu adevărat cinstea să vorbească chiar cu înălțatul împărat sau poate numai cu slăvitele sale slugi. Umblă anume zvonul că slugile poartă aceeași barbă despărțită-n două ca monarhia. Ar urma deci ca trimișilor noștri să li se spună: luați aminte și fiți cu multă băgare de seamă la toate semnele care deosebesc pe împărat de toate chipurile vii făcute după chipul și asemănarea lui. Mai nimerit ar fi ca trimișii, odată ajunși, să-l întrebe pe înălțatul Împărat dacă el e cu adevărat împăratul. Dacă cel întrebat, din fața lor, a răspunde că așa este, atunci trimișii să știe de la mine, de la popa Păcală, că acela nu e împăratul și să nu se lase înșelați de năluca de-mpărat din fața lor. Atâta șiretenie avem și noi să știm că împăratul e acela care întrebat fiind de aceasta îi va da afară pe trimiși pe scări la vale. Căci asemenea lucruri nu se întrabă. Dar de unde să știm atunci care-i împăratul cu adevărat, de vreme ce atâția seamănă ca el și umblă să te-nșele cu tot dinadinsul chiar în casa lui!? Eu cred că numai așa, cum spusei. Astfel stând lucrurile, trimișii vor afla taina și vor ști de au vorbit cu împăratul au nu. Fără dobândă pentru noi n-ar rămânea nici pățania aceasta, căci știind pe urmă cum arată împăratul aieva putem trimite peste o jumătate de an o altă solie și mai învățată cu privire la această împrejurare așa de greu de iscodit.

PREȘEDINTELE

enervat

Părinte Păcală, o faci în răs sau într-adins? Ești popă sau sfeșnic de șezătoare?

POPA PĂCALĂ

Grăind cum am grăit, nici n-am zâmbit, nici n-am plâns. Cu toate că am spus lucruri vrednice de plâns într-un fel ce părea că ar fi de răs. Eu din parte-mi așa cred, că de la Horia încoace niciun român n-a mai văzut pe împăratul și că niciuna din soliile noastre n-a ajuns până la el, ci s-a oprit în fața unor fături asemănătoare lui de pe treptile de jos.

PREȘEDINTELE

Părinte Păcală, l-au văzut toți trimișii noștri. Să lăsăm glumele!

UNUL

Împăratul a fost văzut și ne-a făgăduit să fim numai cu răbdare, că toată starea se îndreaptă!

POPA PĂCALĂ

Ei, vedeți? Aici mi se pare că zace greșeala Domniilor Voastre, care stați, dar nu cugetați. Împăratul își ține cuvântul, totdeauna și-n toate împrejurările. Cum împăratul așa-zis pe carele l-au deslușit în umbră trimișii noștri nu și-a ținut cuvântul, e învederat lucru că acela nu era împăratul cel adevărat. Sau eu am dreptate că împăratul care a fost văzut de-ai noștri nu era cel adevărat, sau aveți dumneavoastră dreptate, și-atuncea spuneți că împăratul nu-și ține cuvântul. Ceea ce nu se poate. Căci îmi veți îngădui să spun: cuvântul împărătesc e cuvânt împărătesc, drept, unul și fără dedesubturi, nu schimbăcios la culoare ca gușa porumbelului și nici scăpător printre degete ca nisipul pe care-l scoți cu mâna din apă.

CÂȚIVA

Să înceteze șezătoarea și măscările! Continuăm ședința!

PREȘEDINTELE

Să trecem, domnilor, la hotărâri.

Citește

Dieta ungurească de la Cluj, care a votat uniunea Ardealului cu Ungaria, nu prezintă decât vrerea îmbătată de drepturi feudale a celor o sută de baroni și grofi. Noi românii ne voim în atârnare numai de împăratul!

TOȚI

Trăiască împăratul!

PREȘEDINTELE

Drept aceea noi românii cerem încă o dată deplină și neștirbită autonomie națională. Și fiindcă două solii la Maiestatea Sa au rămas fără răspuns din pricina unor slujbași, vom alcătui o nouă solie, care încă o dată să aștearnă cu adâncă supunere luminatelor sale fețe – jalbele noastre. Împăratul se va îndura să ne asculte și dacă nu vom arăta nerăbdare el se va-ndura să ne și înțeleagă. Am spus cuvântul nerăbdare fiindcă mulți dintre noi, și mai cu seamă dintre cei tineri, dau semne de neastâmpăr. Ceea ce numai foloase nu poate să ne aducă. Răbdare și înțelepciune trebuie să punem în toate faptele noastre.

IANCU

casă tare, în mai multe tonuri, ca să se audă; toți din sală se uită la el nedumeriți.

PREȘEDINTELE

Domnule Iancu, poftești ceva?

IANCU

Nu, nimic. Mă lăsați numai așa dus de alean. Și privind împrejur m-am întrebat: pe care chelie o să croncăne corbul?

PREȘEDINTELE

Nu cu coasa însângerată vom intra în noul veac. Nu cu puterea și cu fapte negândite vom dobândi îndurarea celor de sus, ci cu purtare așezată și cinstind legile cu blândă omenie.

IANCU

ironic

Și eu sunt de părerea să așteptăm să ne dea grofii certificate de bună purtare. Numai cât acele certificate nu vor fi scrise pe piele de câne, ca diplomele de doctorat ale Domniilor Voastre, ci pe pielea noastră de rumâni schingiuiți. Să aștepte deci cu răbdare cei ce au piei de năpârleală!

Consternare în sală.

PREȘEDINTELE

Tinere –

IANCU

Nu așa, nu tinere – că astăzi nu mai sunt tineri! În vremuri ca acestea tinerii se fac bărbați în douăzeci și patru de ceasuri. Cine a trecut o dată pe subt furci – nu mai e tânăr!

PREȘEDINTELE

Da, au fost omorâți în ciocnirile din urmă cu ungurii trei popi și țărani fără număr. Dar măcelul de la Mihalț și de aiurea, toate măcelurile din vremea din urmă din vina voastră, a celor tineri, s-au făcut. Că zgândăriți satele și ațâțați focul! Iar focul e fiară fără minte!

IANCU

sare dintr-un salt peste trei bănci, se duce spre catedră

Cine zgândără și cine ațâță? – N-am auzit bine ce-ați spus, că de când la Blaj și aiurea v-am pus la adăpost cu zece mii de moți, din coaste și din spate, am asurzit de-o ureche. Sufla un vânt rece dinspre ungurime.

PREȘEDINTELE

Domnule Iancu, dacă crezi c-a sosit ceasul ca tinerii să ia cârma – poftim! Am trei doctorate, unul peste altul, – dar dacă crezi că inteligența dumitale –

Cei din sală s-au ridicat, în mare încordare.

IANCU

Nu, domnule președinte, aci pe catedră vă șade bine! Aci nimenea nu vrea să vă ia locul! Conduceți d-voastră de pe catedră, eu voi conduce de pe munte!

UN BĂTRÂN

Te-a ales cineva conducător? Pe domnul președinte l-am ales noi toți, cu o sută de voturi.

IANCU

Căpitan în munți nu m-a ales nimeni. Căpitan m-am ales acolo cu votul gorunilor. De mai multe n-am avut nevoie. Chiar și pe al meu l-am cinstit altuia. – Domnilor, de șase luni vă tot ascult dimineța povețele, la amiazi propunerile, seara sfaturile! Acu bate toamna la poartă; care sunt roadele și foloasele? Și în ce mai putem pune nădejdiile? Ce-ați dobândit cu măsura chibzuințelor și cu umilinta cărunțetelor d-voastre? Ați cules doar făgăduieli la înalte locuri. Făgăduielile sunt înșelătoare, dar ceea ce se petrece în preajma noastră nu e numai vedenie de om năuc. La fiecare cotitură de drum și tot la șapte zile o dată cineva aruncă secerea morții între noi. Trăim în împărăția morții, domnilor – unde nu hotărâsc

bunele-cuviinți pe care v-ați adunat să le lăudați, ci poruncile sângelui care se apără! Eu vin de pe Arieș, și pretutindenii – în munți și în văi – am văzut hambare arzând, cocoși în flăcări pe crucea caselor, am auzit cucuruzul pocnind în poduri, în noapte am văzut stâni în vâlvătaie, sate întregi numai scrum, mume scurmând în cenușă, și pretutindenii am auzit strigătul sugrumat: nu mai avem popi de dat spre tăiere ca taurii, nu mai avem copii de dat spre spintecare, nici fete de măritat cu batjocura! Dacă strigătul acesta n-a ajuns încă la urechile d-voastre, mă îngrijesc eu să vi-l fac știut. Domnilor, sau punem pumnul în pieptul furtunii, sau pierim!

Stă în marginea catedrei, între timp președintele a coborât și-a venit între ceilalți. Iancu e încetul cu încetul încunjurat de cei din sală.

UNUL

Ne facem de râs prin dezbinare. Se ridică copiii împotriva taților!

ALTUL

Așa pier noroadele, prin nerăbdarea tineretului.

IANCU

Nu sunt eu acela care să mă dau înapoi de la închinarea în fața bătrâneții! Însă, vedeți, sunt vremuri și vremuri! Sunt vremuri pentru bătrâni, și sunt vremuri pentru tineri. Nu sunt eu de vină că vremea de astăzi nu e pentru bătrâni. Ceasul lumii, ceasul care bate ne încearcă puterile, nu înțelepciunea! Subt ceasul care bate ajung la drepturi cei care le cuceresc, nu cei care le cerșesc. Cu jalbele de până acum suntem cerșitori, și nici măcar vrednici de milă, căci nu se stă cu mâna întinsă în poarta vânturilor!

UNUL

Vorbe de ambițios. S-a ridicat între noi un duh arzător și fără măsură!

IANCU

Stau în fața d-voastră fără trufie, dar și fără sfială. Nu pot să râvnesc la mărire între atâtea plete cărunte. Locul meu nu e aici și n-o să fie niciodată aici. D-voastră, dacă v-a plăcea, țineți ședință necurmată, luați hotărâri și dați sfaturi de blândețe până când s-or îndura unгурii să vă strângă la piept cu fraternitatea lor! Eu mă duc să-i strâng așa cum îmi place mie și cum cred eu că trebuie strânși toți semănătorii de moarte! Fac cetate din munții mei! Cu moții și cu popii de-acolo! Cu mumele și cu stâncile de-acolo! Stă la pândă Buteanu în Zărand, popa Balint la Turda, Probu la Aiud, Corcheș la Câmpeni, Bucur la Cricău!

UNUL

Trăiască împăratul!

Sala: Trăiască!

IANCU

încet întâi, apoi tot mai tare

Trăiască împăratul! O strig și eu și cu aceeași credință ca și d-voastră! Eu îl ajut împotriva unгурilor așa cum pot. Poate nu e mult ce am, dar e tot ce am. Îl ajut cu cele câteva mii de voinici care și-au încheiat cu o cruce socotelile, și-l ajut cu cei douăzeci și patru de ani ai mei, la care nu țin să mai adaug niciunul. Împăratul ne va înțelege și va răsplăti pentru faptele noastre pe cei care or rămânea după desfășurarea puterilor. Apărându-l cu sângele, ne cucerim pe noi. Cu solii și cu jalbe nu suntem pentru împăratul decât jalnice umbre, care sunt și nu sunt. Cu solii și cu jalbe dobândim, precum s-a văzut, făgăduieli! – Să clădim pe sânge!! Să clădim pe oțel!!!

UNUL

Lesne să spui! Dar cu ce?

IANCU

Sămânță de foc este pretutindeni: foc e Axente Sever la Blaj, foc e Roman pe Câmpie, Solomon la Hăteș și până acum nici eu nu sunt cenușă – acolo unde sunt.

ALTUL

Ar fi o provocare mai mult!

IANCU

Cine nu a binevoit să-și țină buzele închise? Cine zice provocare? – Provocarea vine din partea acelor care ne rad satele de pe fața pământului. Ne-am uitat destul cu mâinile în șolduri la furcile ce se ridică pentru noi! Acum nu e vorba să ne apărăm, trebuie să zădărniciți viitoare atacuri, de aceea puțin îmi pasă de e provocare sau nu, eu voi purcede la atac!

Coboară de pe catedră, pleacă spre ușă, din ușă se întoarce

Domnilor, nu mi-am ridicat glasul aici ca să vă dau prilejul de a mă dojeni că nu cinstesc vârsta! Țin numai să spun că este ceva mai de preț decât vârsta: e neamul nostru cel fără vârstă, ca soarele, ca apa și ca muntele. – Domnilor, dacă s-ar întoarce soarta, nu uitați că Avram Iancu vă primește oricând cu brațele deschise acolo, în munții lui!

Iese.

SCENA II

Aceiași, fără Iancu

UNUL

după o clipă de tăcere

Să te miri că nu ne-a făgăduit și pensie – blajinul!

ALTUL

Iancu să fie chemat înapoi! Nu se poate fără el!

ALTUL

Dar ce lumină văzuși deasupra lui?

ALTUL

Bine c-a plecat! Acest trufaș se constituie în comitet de unul singur!

ALTUL

Unire, domnilor, că altfel pierim. Nu e timp de joacă și de supărări. Sau ne unim vii și neclintiți, ca să învingem, sau ne unește neființa!

PREȘEDINTELE

din nou pe catedră

Domnilor, după cum văzurăți, ieșim la cale mai greu noi între noi decât cu neprietenii. Un tânăr – aibe-l Domnul în paza lui – s-a ridicat împotriva și nu înțeleg cum va mai putea fi înduplecat să se astâmpere. E timpul ca acest Comitet Național să fie deșertat de toate elementele nedisciplinate! Propun ca din Comitetul Național, cârmuitor al întregului norod românesc, să nu mai facă parte decât bărbați trecuți de patruzeci de ani.

TOȚI

demonstrativ

Se primește!

PREȘEDINTELE

Domnilor, numai așa se poate lucra. Nu voi pune întrebarea dacă mai este cineva între noi care să nu fi împlinit patruzeci de ani. De-o mai fi cineva, nu mă îndoiesc că acela va părăsi singur sala, așa cum în cele din urmă a avut și Iancu bună-cuviința s-o părăsească.

Toți se uită unul la altul. Tăcere.

Dați-mi voie să nădăjduiesc că de-acum ne vom găsi în frățescă potrivire de cuget și că nu ne vom mai da în jalnic spectacol în fața străinilor. Împrejurările poruncesc cumpătare și chibzuială. Nu avem altă cale de urmat decât aceea a unui nou apel supus și călduros către înălțatul împărat.

O fereastră e spartă de-afară cu un pat de pușcă.

TOȚI

în panică

Ungurii? Ce e? Garda? Ce e?

Ușa se deschide cu putere. Intră șase gardiști unguri înarmați, între ei Ianoș, Șimon, Ghiuri și Ianoș.

SCENA III

Aceiași și gardiștii

ȘIMON

suind pe catedră

Toți domnii să poftească în bănci!

Toți urmează.

Domnul Avram Iancu să vie în față!

UNUL

Iancu nu-i aici.

ALTUL

Iancu a plecat.

ȘIMON

Unde-i Iancu?

Tăcere.

Unde-a stat Iancu?

POPA PACALA

Aici, lângă mine.

S-apleacă

Nu-i! Nici sub bancă, nici în bancă. Ne-a lăsat pe noi plocon guvernului unguresc.

ȘIMON

Vă vom sili noi să vorbiți. Iancu nu mai scapă! Nimenea nu mai părăsește sala. În numele guvernului unguresc declar arestat întregul Comitet Național al românilor. Nimenea nu mișcă, altfel tragem!

Patru gardiști se postează cu baionete gata de atac în ușă.

POPA PĂCALĂ

Înaltă adunare, eu încă n-am împlinit patruzeci de ani! Trăiască Iancu!

ȘIMON

Cine strigă – trăiască împăratul!? Nu mai este împărat! Nu mai este decât un guvern unguresc. Aici noi suntem stăpâni, noi ungurii, nu împăratul!

UN MOȘNEAG

Nici eu n-am împlinit încă patruzeci de ani!

TOȚI MEMBRII

cu hotărâre și dintr-o dată

Trăiască Iancu!

Se ridică toți dintr-o dată cu ochii țintă la Șimon. Gardiștii întind baionetele gata de atac, stau toți așa încrămeniți.

TABLOUL III

Într-o șură, într-un sat, nu departe de Cluj. Octomvrie.

SCENA I

Iancu, locotenentul Gratze, vreo câțiva gardiști unguri, între cari Ianoș, Șimon, Ghiuri și Ianoș, un ajutor.

IANCU

trecând cu ajutorul prin fața gardiștilor dezarmați.

AJUTORUL

Întâiul, al doilea și al treilea au împușcat tot ce le-au căzut în mâni, bătrâni, femei și copii.

IANCU

Vor ispăși!

AJUTORUL

I-a apucat beția prafului de pușcă. Se spune: dinte pentru dinte, dar eu nu sunt de părere. Nici un popă nu cuminecă un om beat. Trebuie să fim cu cruțare la gloanțe.

IANCU

arătând spre al patrulea

Dar ăsta?

AJUTORUL

Să spună el, că s-arată foarte viteză!

GHIURI

Eu mi-am făcut numai datoria, n-am împuşcat decât un câne.

IANCU

Cu alte cuvinte – hingher! Dar ai fost laş, că l-ai împuşcat pe la spate, iar cânele, cum îi zici şi dacă te cunosc, a fost un rumân!

GHIURI

Preşedintele Comitetului Naţional!

AJUTORUL

sare să-i tragă o palmă.

IANCU

îi prinde mâna

Nu!

Se uită la întreg şirul

Ianoş, Ghiuri, Şimon şi încă o dată Ianoş, evangheliştii sfântului Naiba! Aveţi piciorul repede, n-am ce să zic. Când la Abrud, când la Sibiu, când la Turda. Ha! Tot pe urmele Iancului! Dar v-aţi repezit în prăpastie! Câtă ură, Doamne! Şi pentru ce? Fiindcă vrem şi noi rumânii un petec de cer deasupra noastră!

Către Ajutor

Luaţi-i de-aici! Cumpăniţi-le voi pedepsele, după legea ungurească, să le fie pe plac şi să nu mai cârtească gurile strâmbe că nu li se împlinesc poftele. Mi-e teamă să nu fiu înfrânt de judecăţile pe care trebuie să le fac şi să le rostesc la fiecare pas.

Ajutorul pleacă cu gardiştii dezarmaţi.

SCENA II

Iancu, Gratze

GRATZE

Căpitane, domnule prefect, o cunună de fapte ai cules în trei săptămâni. De la Abrud la Aiud, de la Aiud la Turda, de la Turda la Cluj și mai departe. Cu cetele de moți ai dezarmat într-un iureș toate gărzile ungurești care țineau sub teroare și foc Ardealul. Totul se datorește bărbăției unuia singur.

IANCU

Cu încuviințarea dumată, totul se datorește priceperii bunului meu sfetnic militar.

Îl bate pe umăr

Despre faptele moșilor mi-ar plăcea s-auză însuși împăratul. Să afle Majestatea Sa că are o strajă în răsărit. Atâta vreau! Celelalte mi-s floare la ureche.

Ajutorul vine cu un moț, pe nume Ilie.

SCENA III

Aceiași, Ajutorul, Ilie

AJUTORUL

Domnule prefect, aista-i Ilie, de care ați întrebat și care s-a străduit cu osebire în luptele de la Huedin.

IANCU

Care Ilie, mă?

AJUTORUL

Ăl cu tunul.

IANCU

A, da! Zi așa, Ilie, i-ai băgat în răcori și i-ai micșorat cu un tun.

ILIE

uitându-se luminos la Iancu

Măria Ta, iacă făcui și eu ce putui, că numa o dată trăim. Da' tunu' nu era mare, că altfel nu l-aș hi putut căra. N-avea țeava mult mai groasă ca un tulnic de-a' nost'. Mă gândeam – iacă noi nu prea avem tunuri, cum ar hi să le fur unu' s-ajungem și noi în rându' oamenilor – și l-am furat în toiu' luptei. Ardea încă țeava de bătaie când l-am luat subsuoară.

IANCU

Ilie, fapta ta e vrednică de toată lauda, nu trebuie să ți-o micșorezi. Tunul era tun de-a binelea. Te voi da drept pildă cetelor și vreau să te fericism și cu o răsplată.

ILIE

Laudă îți dăm noi, Măria Ta, în irima noastră. Cât despre mine – ce să doresc? Că dorința cea mai mare îmi era să te văd așa cum te văd și să mă lași să cânt o dată din fluieru' aiela.

Arată spre brâul lui Iancu.

IANCU

zâmbind

Noi credeam să-ți facem loc de așezare statornică aici, pe moșia contelui Teleki, ăl de căuta doică pentru purcei.

ILIE

De ce, Măria Ta, că doar nu m-am deșelat eu de povara isprăvii ca să rămâie contele pe drumuri. Mai este vreme de praznic.

IANCU

își scoate fluierul și i-l dă

Ia-l, Ilie, ți-l dau ție. Să cânti fetelor din sat. Nu numai pentru o dată. Ține-l!

ILIE

ia fluierul

Pe ălea le bucur cu ce-a lăsat Dumnezeu, mai puțin cu cântecu'. Da' altceva aș vrea, Măria Ta.

IANCU

Zi, Ilie!

ILIE

Măria Ta, să mă ierți, da' n-am încotro, că mă tot îndeamnă irima să mai întreb ceva.

IANCU

Întreabă, Ilie!

ILIE

Măria Ta, nu mă pot deloc dumiri. Stau în lumina Măriei Tale și nu înțeleg. Că nu știu cum vine aia cu pasărea – o cu vulturu' de pe munte. Spun oamenii că n-ai hi născut de muiere, ci făcut din vultur. Dacă n-ar hi fetele care tot cântă: în pădure toate păsările dorm, numai una n-are somn, cată să se facă om! – aș zice și eu: iac-așa, vorbe.

IANCU

Uriaș pe din afară, copil pe dinăuntru. Tu furi subsuoară un tun aprins din tabăra ungurească și crezi în povești scornite pentru nevârstnici. Măi, pruncule, eu sunt din Vidra de Sus și am avut mamă, mamă cu meserie de mamă, mamă cum se cade. Tata trăiește încă, tot în Vidra. Și când se gândește la mine și-adună lăcrămile în năframă, cum adună popa fărâmiturile de prescură. Uită-te la mine, Ilie. Seamăn eu a vultur?

ILIE

hotărât

Sameni!

IANCU

Măi Ilie, tu ești ficior cu mintea întreagă. Spune fetelor să se astâmpere, că de-ajung pe mâna mea le frâng șoldurile, de-or vedea atunci aieva tot vulturi!

ILIE

Di asta mă pot îngriji și eu, Măria Ta.

IANCU

râde

Numai să nu-ți ieși din cuvânt.

Îi întinde mâna. Ilie i-o pupă și pleacă cu Ajutorul.

SCENA IV

Iancu, Gratze

GRATZE

Încă n-ai împlinit douăzeci și cinci de ani, domnule prefect, și ai intrat în legendă. Alții se căznesc optzeci de ani și nu intră nici măcar în istorie.

IANCU

Legendele sunt morminte. Eu nu sunt încă la capătul drumului. Unde prind o legendă, o calc și o deschid ca un mormânt, să iasă din el căpitanul cel viu, cu moartea pre moarte călcând!

Intră locotenentul Schuler.

SCENA V

Aceiași, Schuler

SCHULER

Domnul prefect Iancu?

IANCU

Cu ce vă putem sluji?

SCHULER

Locotenentul Schuler, trimis de comandantul trupelor imperiale, generalul Puchner, de la Sibiu.

Salută pe locotenentul Gratze

Domn general Puchner ține să vă mulțumească din toată inima pentru ajutorul dat trupelor imperiale împotriva răsculaților unguri.

GRATZE

Domnule locotenent, în cele rostite s-a strecurat cred o mică greșeală de informație. Domnul prefect Iancu a călcat și a zdrobit singur cuiburile de viespi. Trupele imperiale n-au fost decât un slab ajutor pentru domnul prefect Iancu.

SCHULER

Ciudat, ciudat – și aproape de necrezut. Dar dac-o spui dumneata, domnule locotenent, nu ne rămâne decât s-o luăm la cunoștință. Voi raporta. Totuși – faptele aparțin trecutului, sunt deci fără importanță. Ardealul a fost curățit de răsculați și de toate cuiburile de neliniște. Pentru pacificarea țării trebuie acum dezarmați și moșii. La dezarmarea lor se va proceda numaidecât și chiar în acest loc.

IANCU

se uită uluit la Gratz

Domnule locotenent, generalul Puchner a rostit chipul o dorință, dar mă îndoiesc că a putut să întrebuințeze cuvântul „dezarmare”. Fiindcă nu-mi închipui că generalul ține să supere niște oameni care oricum s-au învrednicit de altceva.

SCHULER

Domnule prefect Iancu, nu pot îngădui să fiu bănuir că acord un înțeles greșit misiunii ce mi s-a dat. Generalul Puchner nu dorește, ci poruncește. Întâia fază a pacificării e încheiată. Acum urmează a doua: dezarmarea moșilor!

IANCU

Trebuie să fie la mijloc o neînțelegere. – Nu se poate ca noi, după ce am înfrânt pe rebeli, să fim împinși în rândul lor, chiar în clipa când ajunserăm să răsufăm puțin. Situația în care suntem puși –

SCHULER

Situația e destul de limpede. Vi se dă prilejul să arătați dacă sunteți și dumneavoastră niște simpli rebeli sau oameni ai bunelor rânduieli.

IANCU

Domnule locotenent, prin felul cum vorbiți, mă faceți în adevăr să cred că vă înțelegeți greșit însărcinarea. Cel puțin prin tonul – ce-l întrebuințați.

SCHULER

Sunt ofițer al armatei imperiale. Decorat de cinci ori și propus pentru ordinul Mariei Tereza.

IANCU

Vă felicit pentru simbria sunătoare și prea meritată ce o veți dobândi în calitate de cavalier al ordinului ce vă stă în vedere, dar – nu – vom – dezarma!!

SCHULER

Rebel?

IANCU

Socotiți-mă rebel, socotiți-mă tot ce poftiți. Nu mai am pielea prea subțire și am câștigat îndeajuns obișnuința de a mă vedea bănuț de oameni cărora nu le-am voit decât binele.

SCHULER

Generalul nu discută, ci poruncește!

IANCU

Eu nu sunt sluga generalului, fiindcă nu sunt sluga nimănui. Cu generalul sunt dispus să colaborez, dar nu pot să primesc porunci din partea dumisale. Eu nu sunt răspunzător decât împăratului și mie. Iar pe împăratul îl apăr din al meu îndemn, așa cum cred eu că trebuie să-l apăr. Noi nu ne simțim decât strajă luptătoare!

SCHULER

V-ați făcut datoria. Tot ce trece dincolo de datorie înseamnă rebeliune.

IANCU

Atunci rebeliune e tot ce-i suflet și făptuire frumoasă! Atunci rebeliune e și avântul spre lumină, apetitul morții, dragostea de țară și patima înălțimilor. Dacă tot ce trece dincolo de datorie înseamnă rebeliune, atunci vă rog să cunoașteți că noi ne-am hotărât pentru împăratul nu din simplă datorie, ci din duhul libertății și al rebeliunii!

SCHULER

mai domol

Ce vreți, domnule prefect? În împărăție e liniște de-acum. S-au întors apele în matcă, oamenii se-ntorc la vetre. Nu se poate îngădui să rămână în Munții Apuseni un popor întreg – înarmat! Ce vreți? Foc fără moarte – vreți să fiți? Stat în stat?

IANCU

Generalul vede stările cu o seninătate fără strop de răspundere!

SCHULER

Îmi dați voie să presupunem că un general înțelege mai bine situația decât ar putea vreodată un tânăr avocat. Oricare ar fi el!

IANCU

Domnule locotenent, îmi dați și mie voie să răspund că până acum n-am avut cinstea de a ne ciocni decât cu gărzile ungurești. Ni s-a dat mulțumirea de a le fi dezarmat. Dar cu atâta credeți că i-am dezbărat de năravuri? Va fi liniște cât ține puterea iernii. Peste cinci luni, dacă generalul continuă să fie tot atât de înțelegător cum din nenorocire se arată prin trimisul său, Ardealul va fi invadat prin trei porți deodată de trupele ungurești. Revoluția ungurească abia dacă a-nceput! Și dumneavoastră vă dați părerii că s-a și mântuit. Eu nu vă întăresc. Judecați împrejurările cum vă ajută puterile și priceperea. E treaba dumneavoastră. De altfel, moșii n-ar dezarma nici dacă eu le-aș da această poruncă. Mergeți în fața lor, îndrăzniți, și strigați: moșilor, acu' fiți buni și dezarmați! Moșilor, așezați carabinele stângen și întoarceți-vă la balmoș. Moșilor, preț de un veac ungurii nici nu vor mai visa să vă atace, dați puștile să le punem la fum! – Moșii v-ar fluiera subt nas din frunză verde!

SCHULER

Foarte grav ce spuneți. Aceasta ar dovedi că moșii nu sunt decât o ceată nedisciplinată și fără conducere.

IANCU

Cum sunt, cum nu sunt, acești nedisciplinați au salvat în împrejurări strigătoare cinstea generalului Puchner, prin fapte pe care vă faceți a le disprețui. Cumplit de nedisciplinate trebuie să fi fost trupele imperiale dacă chiar și o turmă fără conducere ca a noastră a putut să împiedece dezastrul!

SCHULER

Nu sunt deloc înclinat să intru într-o dispută pentru care ar trebui să stăm pe trepte deopotrivă de înalte. Generalul e un erou despre care nu se poate spune că a fost „salvat”, cu atât mai puțin că a fost salvat de niște —

IANCU

De cine — de niște? De ce nu vă spuneți gândul până la capăt? De ce sporiti jignirea ce ne-o aduceți cu un cuvânt pe care nu-l rostiți? Domnule locotenent, noi n-am înroșit Arieșul și smârcurile Mureșului cu sângele nostru pentru slava împărăției ca să fim jigniți și umiliți încă înainte de ce s-au limpezit iarăși apele. Ne-am învrednicit de altă răsplată, nu de aceste alunecături printre vorbe de ocară și necuviinți. Generalul știe ce știe în adăpostul cetății lui, dar și Iancu știe ce știe, aici, sub cerul deschis. Generalul și-a arătat părerea, mi-o arăt și eu. Nu dezarmez și-mi iau toată răspunderea. Va veni ceasul, tulbure pentru noi toți, când generalul va înțelege împotrivirea mea.

SCHULER

Așa e totdeauna. Soarta aruncă omului funia pe după gât, și omul își face singur nodul.

IANCU

Așa e, dar nu știu cui i se va potrivi vorba aceasta. Să nu ne grăbim, ci să lăsăm timpului sarcina să ne-o arate. De va hotărî timpul împotriva mea, iacă îmi dau cuvântul că peste un an voi trimite generalului capul meu, să-l poarte în vârf de țeapă prin Ardeal, să nu se mai ridice niciodată în împărăție un rebel ca mine. Și nici măcar nu cer generalului să facă același legământ dacă el ar greși. Eu pun totul în acest joc al sortii, el nu pune nimic!

SCHULER

Nu credeam să fiți atât de neînduplecat. Eram destul de mândru de arta mea de a înmuia împotrivirile.

IANCU

Nădăduiesc ca aceasta să nu vă împiedice de a deveni cavaler al ordinului Maria Tereza.

SCHULER

se înclină și pleacă.

SCENA VI

Iancu, Gratze

GRATZE

Îmi plăcu, domnule Iancu.

IANCU

Și mie, dar să vedem cum o să-i placă generalului.

Se duce în poartă, strigă

Tribunii!

Intră câțiva tribuni, între ei câțiva popi

SCENA VII

Aceiași, tribunii

IANCU

vine în fața lor

Tribuni! Nu știu pe ce răboj se înseamnă faptele sângelui. Pe răbojul iadului sau pe răbojul cerului? Sigur e că voi l-ați umplut cu semne care nu se mai șterg: Ci aici pe pământ faptele noastre nu mai sunt, fiindcă toate sunt acum ale trecutului. Este numai ceea ce vine! Timp de veselie nu avem, nici de veselie, nici de somn! Treji trebuie să fim, treji și limpezi, ca pe drumul Judecății din urmă! La primăvară, când puhoaietele se vor urni la vale, ungerii se vor îndemna la deal. Și nu tăvălugul și roțile de apă îi vor opri, ci – voi! Tu, Dionisie, stavilă la Bucium, tu, Probu, piatră de hotar la Măgina, tu, Bistran, stâncă la Bistra, tu, Bucur, frunte la Cricău! Vă dau în grijă cheile munților! Cine îndrăznește să se ia de piept cu munții și cu popii – poftească! Nu ne facem spaimă de oaspeți!

TRIBUNII

Să mergem!

Pleacă toți.

FAZA A DOUA

TABLOUL I

Nouă luni mai târziu. O odaie în casa unui popă, într-un sat nu departe de Abrud. Vară. La masă Iancu și Gratze studiază o hartă. În prag popa Păcală se uită în zare prin ușa deschisă.

SCENA I

Iancu, Gratze, Popa Păcală

GRATZE

Stegulețe în toate cheile.

Împunge un steguleț pe hartă

Hatvani a ocupat cu trupele sale toate intrările în munți.

IANCU

Popa Groza trebuie să ocupe Măgura Zlatnei. De-acolo le putem cădea în spate. Să învețe ungurii ce înseamnă „măcinișul” între două chei. La Abrud le aplicăm „foarfecele”, la Bucium „broboada”, la Turda „viscolul”. Arta de război a moșilor.

Către popa Păcală

Ce stai, părinte Păcală, tot în prag?

POPA PĂCALĂ

Iacă mă uit, poate-a mai nimeri cineva. Eu n-am uitat ce-ai spus atunci la Sibiu, c-o să ne primești cu brațele deschise dacă s-a întoarce soarta. Nu s-a fost trecut un an și vorba s-a împlinit. Numai eu scăpai. Eu sunt Comitetul Național, singura întrupare!

IANCU

Las' că nu e rău că ne-a mai rămas un pic de sămânță de Comitet Național — pentru vremuri mai prielnice.

POPA PĂCALĂ

N-a fi rău, Iancule fiule, dar mai bine m-ai face popă în Vidra de Sus.

IANCU

Eu te-aș face părinte, da' ce-a zice vlădica?

POPA PĂCALĂ

Vlădica? Da' vlădica unde-i? Fiule Iancule, astăzi tu ne ești de toate: tată, căpitan și vlădică!

GRATZE

Părinte, acum trebuie să facem mai întâi călugăr pe generalul Hatvani. Pe urmă avem timp să-ți căutăm și dumitale o parohie.

IANCU

Ia vezi, părinte, vine Dragoș sau nu vine?

POPA PĂCALĂ

Și ce? Vrei să-l primești? Pe Dragoș?

IANCU

De ce nu?

POPA PĂCALĂ

Știm noi – ce ou clocește Dragoș subsuoară?

IANCU

La asta nu m-am gândit – dar să-mi iau seama!

Popa Păcală pleacă.

SCENA II

Iancu, Gratzze

GRATZE

Ne înconjoară Koșut de o parte cu armata lui Hatvani, ne trimite Koșut de altă parte pe Dragoș – solie –.

IANCU

se ridică, se uită pe fereastră

Minunată zi! Îți pare rău s-o pătezi cu sânge și s-o zgudui cu pocnete de plumb. Uite măgurile, domnule locotenent. Fac înălțimile nuntă cu cerul. Acolo, după cele din urmă muchi, stau la pândă moșii cu înfrigurare, arhangheli – cu mămăliga în traistă și cu opincile-n pietriș de aur.

Se întoarce

Avui dreptate, domnule locotenent? Câte luni au trecut? Nici nouă, și văile Ardealului au și fost cuprinse de trupele ungurești. Oștile imperiale împrăștiate și înfrânte pretutindeni. Generalii au fugit care-ncotro – lăsând în urma lor un gol în istorie. Cine ar mai ține aprins focul pentru împărăție dacă nu ne-am fi păstrat cumpătul noi, neatinși, aici în cetatea fără ziduri?

Se duce iar la fereastră

Câteodată mă uit de sus de tot peste măguri și visez cu ochii deschiși. Mai ales în dimineți de toamnă. Se văd atunci munții de la miazănoapte cu poienile fără prihană, în vale Mureșul și Târnavele, iar în față Negoiful, cu întâia zăpadă. Vorbesc munții și vorbesc apele. Își trimit povești și visează mărire. Toți mocanii și toți rumânii sunt pătruși de-un singur duh! Răsfirați cum sunt, i-aș vrea strânși într-o singură țară, cu chingile tari, în slujba luminei și spre slava împărăției! Mume puternice să nască viitorul!

Intră Ajutorul.

AJUTORUL

A sosit domnul Dragoș.

GRATZE

N-aș vrea să fiu de față. Voi face în răstimp o inspecție pe măguri.

IANCU

Poftească domnul Dragoș!

Gratze și Ajutorul ies, intră Dragoș.

SCENA III

Iancu, Dragoș

DRAGOȘ

Sunt aici, domnule Iancu!

Îi întinde mâna.

IANCU

Noroc, domnule Dragoș. Noroc precum ți-e inima cu care
vii.

DRAGOȘ

Dacă mi-ar fi norocul numai a zecea parte precum mi-e
inima de deschisă, aș pleca mulțumit. – Ți-aduc un prieten,
domnule Iancu.

IANCU

A, nu veniși singur! Să-l poftim înăuntru!

DRAGOȘ

Acel prieten al dumitale – sunt eu sau, mai bine, acel
prieten doresc să-ți fiu eu!

IANCU

Îți închipui că poți fi prieten și cu mine, și cu celălalt în
același ceas? Asta-i ca și cum ai vrea să te închini soarelui la
miez de noapte! Ai sosit aci, dar pe tălpi ai încă pământ de
pe pustă și-n suflet un fleac de Dumnezeu unguresc!

DRAGOȘ

Oricum, domnule Iancu, stăm față în față – și desigur
dumneata îți dai seama ca și mine că întâlnirea aceasta poate
să însemne o întorsătură hotărâtoare pentru lumea noastră
de aici, adică pentru lumea noastră rumânească.

IANCU

Domnule Dragoș,

îl prinde de un nasture

nu-mi prea place haina ce-o porți. Vei spune că e croită după
cea din urmă modă de la Buda, ci eu îți zic dumitale: schimb-o!
– În numele acestei lumi rumânești vorbesc eu. Dumneata
vorbești în numele lui Koșut.

DRAGOȘ

Dar ca rumân!

IANCU

Aceasta rămâne să se vază!

DRAGOȘ

Ții să-mi fii cu orice preț dușman, domnule Iancu?

IANCU

Eu dușmanul dumitale? Dușmanul dumitale e aici,
arată cu degetul spre fruntea lui Dragoș

sub fruntea aceasta!

I-arată un scaun, s-așază

Poftim!

DRAGOȘ

Câtă vreme inima bate – sângele apă nu se face. Rumâni suntem, și dumneata, și eu. C-am apucat unul un drum, și altul altu' – ține de soarta și dibuielile omului. Dar sângele e de la Dumnezeu!

IANCU

Dacă sângele e de la Dumnezeu și nu drojdie netrebnică – de ce Koșut îi pune cep și-l lasă să curgă fără omenie?

DRAGOȘ

Vreau să fiu puntea de înțelegere. Desparte-te de visuri, domnule Iancu, sau încearcă să te desparti – cel puțin pentru câțva timp.

IANCU

Vorbești despre mine și despre visuri ca despre un oarecare și nevastă-sa. Să mă despart – cel puțin pentru câțva timp! Pe șase luni, de pat și de masă! Ha! Ca să vedem ce-o mai fi

pe urmă, adică – cum m-oi purta eu și cum s-o purta visul!
– Dar mai înainte să lămurim altceva, domnule Dragoș:
suntem în armistițiu sau nu?

DRAGOȘ

De ce atâta neîncredere? Ne trebuie câteodată și îndrăzneala cealaltă, a încrederii. Koșut și-a dat cuvântul, și eu îl cred pe cuvânt. Nu se va încumeta nimenea să calce ordinul.

IANCU

Cuvântul adus de altul, fără semnătură, nu-i cheazășie. Cuvântul spus – nu e de piatră.

DRAGOȘ

Cuvântul nu. Dar nu sunt eu îndestulitoare garanție, eu care mă găsesc nu ca o simplă semnătură, ci cu viață și os, în mâinile voastre? Domnule Iancu, Koșut vrea pace!

IANCU

Pax hungarica!

DRAGOȘ

Depuneți armele, și aveți pace, pace cinstită pentru oricine, și amnestie!

IANCU

sare

Aud? Să depunem armele? La picioarele cui? Armele se depun, după cât știu, la picioarele unui învingător. Unde-i învingătorul? Se sfiește să se arate? Amnestie îmbie Koșut? Amnestie pentru cine? După un an de lupte, în care norocul nu ni s-a strâmbat, n-a prins încă de veste acest ungar încăpățânat că aici, în munți, e un popor care luptă cu un alt popor?! Armele dușmanului se iau în luptă dreaptă; poftescă Koșut să ni le ia! Iar amnestia poftescă Koșut s-o acorde hoților de cai de pe pustă!

DRAGOȘ

Domnule Iancu, sunteți încunjurați de toate părțile. Nu trebuie să vă mai amăgiți!

IANCU

Bine, dar atunci de ce-ai mai ostenit până aici? De ce nu urmași sfatul răbdării încă douăzeci și patru de ceasuri, până când voi cere eu să fiu primit în tabăra dumneavoastră? Ciudat lucru! Pe Koșut îl ard tălpile să ceară pace, și eu să depun armele!

DRAGOȘ

Dorim să ocolim o vărsare de sânge care nu-și mai are rostul și ar rămânea numai ca o vină înfricoșată deasupra noastră a tuturor.

IANCU

Cum îți închipui că vom putea discuta pe acest temei? Să ia aminte berbecul profetic că nu mai departe decât acu trei luni trupele ungurești ale lui Kemeni au fost silite să se retragă în chip rușinos din cheile munților. Și aproape că nici nu se întâlniseră decât cu muieretul nostru și cu negurile. Căldarea fierbe, se va vedea până la urmă cine-și arde degetele. Nu le-au fost destul stropii de sânge de-atunci? Vom ști face să plouă și cu găleata. A treia oară ungurii n-o să ne mai spurce zarea!

DRAGOȘ

Koșut e suflet mare. Vă dă cuvântul că o dată pacea statornică veți fi întru toate deopotrivă cu toți cetățenii!

IANCU

Da' știu. Vom fi deopotrivă cu toți cetățenii. Ne vom bucura de toată libertatea – de toată libertatea de-a vorbi ungurește. Ce ceas fericit! – Munții aceștia n-au zămislit până astăzi decât aur curat și sânge necorcit. Cum se face că în

dumneata sângele se-nsoară cu toate păcatele, domnule Dragoș? Cum se face că sângele dumitale se bucură de orice haină de împrumut? Când Koșut a spus că în Ungaria Mare vor vorbi ungurește și pietrele – s-a stârnit un murmur între popoare. – Numai poporul pietrelor n-a protestat. Numai pietrelor le e totuna ce limbă vorbesc, pietrelor și lui Dragoș! Pietrelor li se iartă, fiindcă sunt mute din fire. Cum rămâne însă cu dumneata?

DRAGOȘ

Eu nu mă ascund. Sunt împotriva dumitale, dar fără cursă. Domnule Iancu, ceva s-a așezat de-a curmezișul în sufletul dumitale nobil, că nu mai înțelegi nici chemările, nici poruncile vremii! Deschide ferestrele, domnule Iancu!

IANCU

Pe mine nu mă tulbură, nu mă scot din țâțâni și nu mă amețesc vorbele mari culese fără judecată din patru zări. Eu cunosc năcazurile care se îmbulzesc peste noi, aici – pe acest petic de lume.

DRAGOȘ

Atunci de ce te dai cu împărăția și cu reacțiunea?

IANCU

Cred în noua împărăție!

DRAGOȘ

Noua împărăție! Iată o vorbă negreșit și mai mare decât toate vorbele pentru care eu mă ostenesc, câteodată biruitor, câteodată zadarnic. Noua împărăție, spre care v-ați întors fața, nu-i aceea despre care în rugăciunea noastră de toate zilele zicem: Vie, Doamne,-mpărăția ta! Împăratul o să te înșele, fără ca cineva să-l poată măcar osândi. Te îmbărbătează cu toate făgăduielile până are nevoie de dumneata. Pe urmă tace.

Și pe urmă – uită! Uită nu fiindcă ar fi uităreț, ci fiindcă așa e slujba lui. Ticăloasă slujbă, domnule Iancu. Adu-ți numai aminte. De unul singur s-a pomenit ca de-o lumină între-mpărați, dar nici pe acela nu l-a ținut în picioare omenia, nici acela n-a fost destul de cinstit și destul de deprins cu cuvântul dat ca să nu înșele pe Horia al nostru! L-a îndemnat împăratul la răscoală pe Horia împotriva domnilor pământului, pe urmă l-a dat fedeleș să fie tras pe roată. Când vântul dă în vreascuri și în cetina brazilor, moții mai zic și astăzi: Trosnesc oasele lui Horia! Ia aminte, Avram Iancu, umbra lui Horia – stă frântă între noi și-ascultă. Dacă ar avea trup – ar vorbi!

IANCU

tace, apoi vădit tulburat

Nu, nu! Am luptat și lupt. Am crezut și cred. Împăratul e împăratul! Împăratul nu va uita! Nu va uita, fiindcă nimenea nu-și vrea sieși rău. Dacă împăratul ar uita – el ar înceta prin aceasta chiar de a mai fi împăratul!

DRAGOȘ

Domnule Iancu, te vei găsi odată în fața acelei cumplite virtuți împărătești. Te acuz că prăpădești sângele rumânesc pentru o poartă închisă! Și-ți spun: aceasta nu se poate! Acum, când ceasul nou bate în lume, cu clopotele libertății, aceasta nu se mai poate! Voi sunteți lunaticii împărăției și robii somnului! Am venit să vă dezmeticesc! Domnule Iancu, vreau să vorbesc – moților!

IANCU

Suntem în fața unei table de joc sau în ajunul unei lupte? Să-mi slăbesc pozițiile numai ca să culeg laudele vrăjmașului? Îmi ceri cam mult, domnule Dragoș! Aici nu petrecem de inimă rea, ca la cârciumă, ci stăm cu inima strânsă în pragul încercării. Intrăm în ea cu puterile pe care ni le-au hărăzit soarta și împrejurările!

*Se gândește, ia pentru o clipă fluierul din brâu și-și exprimă
nehotărârea în câteva tonuri de fluier.*

DRAGOȘ

Fluierul acesta l-au auzit destul moșii, dă-mi voie să le cânt
și eu o dată din fluierul lui Koșut!

IANCU

nu răspunde.

DRAGOȘ

Domnule Iancu, de ce nu răspunzi? E poporul cu dum-
neata sau nu? Dacă e cu dumneata, de ce te temi?

IANCU

Trebuie să recunosc că ești foarte întreprinzător. Abia
plecat de la Koșut, ai și sosit aici. Abia sosit, ai și hotărât. Vrei
așadar să miști clopotele și inimile împotriva mea? Pe drumul
acesta trebuie să fii cu oarecare băgare de seamă. E cam
primejdios.

DRAGOȘ

Am cugetul curat.

IANCU

Domnule Dragoș, te întreb încă o dată: suntem în armi-
stițiu sau nu suntem? Ai cuvântul lui Koșut?

DRAGOȘ

Înțeleg să fiu bănuț că vreau să fac pe calul troian în cetate,
dar nu mă vei crede așa de bicisnic și de negândit să vreau să
fac pe măgarul troian în cetate! Fac eu așa tristă figură? Nu
sunt în mânilor voastre?

IANCU

Domnule Dragoș, sunt gata să fac ce nu se cade și ce n-ar face niciun alt căpitan. Îți dau prilejul să vorbești, împotriva mea, norodului.

Iese în ușă

Ioane!

AJUTORUL

intrând

Trăiți, domnule prefect!

IANCU

Doi cai!

AJUTORUL

Sunt zece în curte!

IANCU

Bun.

Ajutorul iese, intră Popa Păcală.

SCENA VI

Iancu, Dragoș, Popa Păcală

POPA PĂCALĂ

Tată Iancule, n-am văzut pe niciun Dragoș. Poate s-a răzgândit și nu mai vine. Sau poate văzându-mă s-a-ntors de teamă să nu-i fiu de nenoroc. – Mă întreb însă dacă voia cu adevărat să vie, că n-o fi el cu mintea de totului tot luată, de vâlve ori de rusalii.

DRAGOȘ

Părinte, mă cheamă Ion Dragoș.

POPA PĂCALĂ

Și nu ți-e neplăcut că te cheamă Ion Dragoș? Mie mi-ar fi foarte neplăcut să mă cheme Ion Dragoș!

IANCU

Domnul Dragoș va vorbi astăzi poporului. După-amiază e mare adunare la Câmpeni.

DRAGOȘ

Îți mulțumesc, domnule Iancu. Ne despart drumurile, dar îmi scot pălăria până la pământ în fața cavalerului!

Către Popa Păcală

Unde ai învățat teologia, părinte? Patru semestre în codru și două la diavoli? Eu știu că popilor nu li se cuvine să pună mâna pe armă!

POPA PĂCALĂ

Asta a fost cândva, acu s-au pornit alte canoane. Acu suflă vântul din patru părți și ni s-a ales vlădică nou, care se cheamă Avram Iancu. Vlădică al plaiurilor și gorunilor.

DRAGOȘ

către Iancu

Voi arăta norodului care sunt vrerile lui Koșut, capul statului și al patriei noastre. Nu se poate ca rumâni să nu se bucure că s-a ivit un om pe pământ, un om care să ne scoată pe toți din tenebre!

POPA PĂCALĂ

se întoarce cu fața către perete.

IANCU

De ce te-ntorci, părinte?

POPA PĂCALĂ

Când este un mort în casă, se-ntorc oglinzile cu fața către perete. Așa-i obiceiul.

DRAGOȘ

Nu se poate ca rumânii să nu înțeleagă că nu este nicio pricină de luptă împotriva ungarilor, frații noștri megieși de totdeauna. Nu sunt eu rumân? Și n-am ajuns cu toate acestea deputat în dieta de la Peșta? M-a împiedicat oare graiul și chipul s-ajung ce-am ajuns?

către Iancu

Nu mă îndoiesc că și dumneata vei purta în curând, cu aceeași mândrie, același titlu în același parlament al libertății. Deodată cu titlul, ți se acordă și dreptul la o stemă familiară!

IANCU

Eu – în parlament la Peșta? – Niciodată!! – Cât – privește stemele – noi moții avem toți una singură: ciubărul pe câmp verde. Și ciubărul e destul de larg ca să-ncapă căpățânile tuturor rătăciților din țara democrației cu steme! – Mergem, domnule Dragoș? O luăm peste muchi. În două ceasuri suntem acolo.

Către Popa Păcală

Părinte, spune, te rog, locotenentului Gratze c-am plecat cu domnul Dragoș la Câmpeni, la tocmit de oameni. Spre scăpătatul soarelui mă întorc. Să-și potolească pușcașii. Câtă vreme domnul Dragoș e între noi avem armistițiu. Să ne bucurăm, că nu știm ce aduce celălalt ceas.

POPA PĂCALĂ

întoarce numai puțin capul

Să ne bucurăm, tată Iancule.

Iancu și Dragoș pleacă.

TABLOUL II

Casă la Câmpeni. Odaie simplă, și alături – despărțit de zid – un pridvor înalt cu colonne de lemn. În fața pridvorului norod adunat; se văd numai capetele peste un gard. Ușă între odaie și pridvor. În odaie, Iancu și Gratze ascultă, prin ușa întredeschisă, la Dragoș, care din pridvor vorbește norodului. După-amiază de vară.

SCENA I

Dragoș, Iancu, Gratze, norod

DRAGOȘ

vorbește poporului, își șterge fruntea de sudoare

Buciumeni! Eu v-am vorbit. Nu știu pentru cine vă veți hotărî! Dar atâta știu: stau în fața voastră ca un rumân cu inima curată!

Bea apă dintr-un pahar.

IANCU

Iar își laudă găvanul inimei! Curat și luminat – ca argintul strecurat!

GRATZE

Pesemne prin partea cea îl îneacă golul. Mă aștept în fiecare clipă să văd sărind un moț să-i smulgă masca de pe obraz, să-i răcorească puțin oratoria!

DRAGOȘ

Iubit popor, eu m-am ridicat din prostime. Fiu de țăran sunt și eu, fiu de rumân, iar astăzi deputat la Peșta.

UNUL

din norod

Plodul lui Koșut!

DRAGOȘ

Minciuni și zvonuri, zvonuri și minciuni umblă multe printre voi despre acel Koșut Laios, dar cine-l clatină? Minteia lui strălucește ca o lumină în veac. Că el s-ar lăcomi, zice-se, la sărăcia noastră. Că el vrea, vezi Doamne, nimicirea noastră și să ne strivească sub pinteni! Vedeți dumneavoastră, e nespus de ușor să scornești ocări chiar și pe seama stelelor, dar eu vin de la Koșut, cu care nu o dată am stat la un ulcior de Tokai și pe care nu-l știu numai din auzite. El m-a făcut deputat la Peșta, căci așa înțelege el să facă dreptate pentru toți și să ridice pe cei de jos. Iubit popor, eu cred că în limba îngerilor Koșut înseamnă libertate! Koșut e mântuirea noastră. Să strigăm cu toții: Trăiască Koșut!

Strigătul răsună în gol. Tăcere. Dar Dragoș nu-și pierde cumpătul.

Moți și buciumeni! Împăratul vă e nădejdea? Dar împăratul nici măcar nu-i om născut din muiere, ci om făcut! Făcut din cârpe și cu rotițe de ceasornic pe dinăuntru, ca să se miște și să vorbească ca păpușile de la panoramă! Împăratul făgăduiește la năcaz și uită când e la bine, fiindcă așa e el făcut – să făgăduiască și să uite. Altceva nici nu are de lucru!

UNUL

din norod

Bajocura aiasta n-o suferim!

NORODUL

Trăiască împăratul!

DRAGOȘ

Voi sunteți așa cum sunteți. Oameni de suflet, chiar și atunci când sunteți în rătăcire. – Oameni buni, oameni de suflet – și nici nu s-ar putea altfel! Păcatul e numai că prea vă încredeți orbește în căpeteniile ridicate de valul întâmplărilor! Că aceia vă tot suflă la ureche nădejdi fără temeii. Ei sunt nemernicii, cei care vă tot poartă cu povești despre noua împărăție și minunile ei!

Bea apă.

IANCU

liniștit către Gratzze

Cred că se schimbă vremea. Mă cam doare fluierul piciorului. Aseară a fost lună gulerată!

DRAGOȘ

Sunt trimis de la Buda să vă aduc vestea cea mai bună. O veste de aur pentru toată suflarea de față.

UNUL

Ne așteaptă raiul unguresc pe pământ și-o să fie cu mare tămbălău. Poftim, domnilor, intrați! Cu sârg, să nu rămâneți pe din afară, că se închid porțile!

DRAGOȘ

Vă veți bucura de-acu de-aceleași drepturi ca și grofii!

UNUL

De-acu copiii noștri o să-și sufle preacuratul nas numai în năframă!

ALTUL

C-a fi bine așa! Că până acu am fost egali cu grofii numai unde ne înfățișăm în pielea goală, la recrutare și în fața lui Dumnezeu!

DRAGOȘ

S-au purces alte vremuri.

UNUL

Numai de n-ar trebui să ne schimbăm și legea, și limba cum își schimbă grofii cămășile!

DRAGOȘ

Nerozie și zvon ticălos! Limba? Cine să ne-o ia? – Iar dacă ar fi să ne-o ia – să stăm drept și să judecăm tot așa – din parte-mi nu pricep ce-am pierde! Oameni buni, sunteți voi creștini?

NORODUL

Suntem! Rumâni și creștini!

DRAGOȘ

Atunci să ne-nțelegem oleacă. Dacă sunteți creștini, trebuie să vă și purtați precum creștinii, nu se cade numai s-o spuneți așa din lene și din învăț. E prea adevărat că de la popii voștri nu prea aveți multe de prins! Că ei s-au păgânit de-a binelea! Altfel n-ar pune mâna pe armă. Popii voștri și-ascut coasele de muchea bisericilor! Cum v-ar mai putea sluji drept pildă? – Moți și rumâni, îmi spuserăți că sunteți creștini, vă aduceți atunci de bună seamă aminte și de întâmplarea că Dumnezeu a încurcat limbile în Babilon – ca pedeapsă și

blestem pentru trufia omenească! Nu înseamnă oare întâmplarea aceea – că limba adevărată a fost uitată? Limba adevărată nimenea n-o mai știe, iar toate limbile vorbite astăzi de noroade sunt din blestem! Așa fiind și dacă toate limbile sunt din blestem, nu e totuna ce limbă vorbești? Nerod lucru și prea păcătos să-ți faci fală și trufie din ceea ce e blestemul lui Dumnezeu! Creștinilor adevărați le e totuna ce limbă vorbesc câtă vreme sfânta limbă de la începutul începuturilor și așa a fost uitată lângă turnul de veșnică spaimă și pomenire!

UNUL

se cațără de parmalâcul pridvorului, se ține câteva clipe chiar în fața lui Dragoș, se zgâiește ca un drac

Te-ai strâmbat la noi – uite așa – hî! – Dragoș, zis Inimă Putredă, te-ai îndurat mă rog să vii între noi să ne înveți învățătura despre blestemul graiului! Învățătura e înaltă ca turnul despre care te-ai rostit. Cum s-o ajungem și s-o pricepem? Dascăli ți-au fost târfele de la Buda!

Norodul râde.

ALTUL

Fie blestem limba noastră, noi ne închinăm blestemului! Sunt în lume și blesteme sfinte! Nu e sfântă munca și truda în sudoarea feții, nu e sfânt chinul facerii la mume?! Și toate astea nu sunt oare din blestem?!

UNUL

Sfântă e limba, sfântă e limba, sfântă!

NORODUL

Trăiască împăratul! Trăiască Iancu!

DRAGOȘ

Voi sunteți buciumeni tari de urechi și încăpățânați. Vă merge vestea din vremi. Mă duc să vorbesc dincolo, pe cealaltă

tribună, albăcenilor. Aceia sunt mai înțelegători și s-or îndupleca!

Se opintește încă o dată

Buciumeni, pentru cea din urmă oară: depuneți armele, și dobândați în schimb tot ce inima dorește!

UNUL

Ieftin e raiul ungiuresc! O să dea grâul pe câmp cu spicul cât vrabia, cu paiul cât trestia!

ALTUL

Raiul Iui Koșut! Cine-l cumpără? Cel mai ieftin rai!

Dragoș a coborât pe treptele din fund, în mulțime; dispare. S-aud glasuri

Loc, loc! Să treacă isonarul lui Koșut, domnul deputat de Peșta!

UNUL

Își laudă marfa ca jidovul la iarmaroc.

Râsete în norod. Norodul se împrăștie vorbind, apoi nu se mai vede.

SCENA II

Iancu, Gratze

IANCU

Simpatic om Dragoș. Păcat numai că nu prinde, fiind cam spân și rujan.

GRATZE

Necuratul, dac-ar avea chipul lui Dragoș, aș zice că e aproape mai frumos decât mă așteptam!

IANCU

I-am dat prilejul să se pătrună de credința moților, și moților prilejul să vadă un popândău denaturat. A fost cu câștig și de o parte, și de alta!

S-aude ca un murmur vag glasul lui Dragoș, care vorbește de pe altă tribună, invizibilă.

Mai sunt vreo cinci tribune. Cuvântul său e molipsitor nevoie mare. Dacă-și va înmulți cu cinci izbânda, naiba va pleca tot numai cu sine însuși în brațe! Ha! Mare vrăjitor. A muls lapte din inima carului.

Erji apare cu capul în fereastra din stânga.

SCENA III

Iancu, Gratze, Erji

ERJI

Domnule Iancu, Măria Ta!

IANCU

Erji? Ce vânt te-aduse? Nu poți pe ușă – ca oamenii?

ERJI

Dumneata ieși pe ferestrele fetelor, de ce n-aș putea și eu să intru tot pe fereastră? Pe din față mă văd oamenii.

IANCU

o ajută

Îmi întorci vizita, Böji? M-așteptam să fii mai dreaptă la cântar, să mi-o întorci noaptea!

Erji sare înăuntru.

Sau vrei să-ți plătesc vinu'?

ERJI

Iac', am venit!

IANCU

Mă bucur, Erji.

ERJI

Da' acu Măria Ta, domnule Iancu, mi-e cam rușine să ridic capu'!

IANCU

Rușine? De ce?

ERJI

arată spre Gratzze

Cine e domnu'?

IANCU

Un prieten. Nu trebuie să te sfiești. – Uite, domnule locotenent: Erji! – Ar putea să fie piersecă, din greșeală a fost botezată Erji.

ERJI

De la Abrud.

GRATZE

dă din cap surâzând

Trebuie să te-mpaci că stau aici, Erji, n-am pe unde să ies.

ERJI

Că nu mi-e de asta.

IANCU

Vin la noi din cealaltă tabără și alte chipuri. Țsta răscumpără pe al lui Dragoș. – Dar ce e, Erji? De ce așa mohorel,

mohorel? Ți-au scos cârciuma la licitație? Sau ești mâhnită fiindcă... A, înțeleg – zi tot fată mare?

ERJI

Acu mă pot și jura că nu mai sunt!

IANCU

Jură, Erji!

ERJI

M-am măritat!

IANCU

Văd. Te-ai mai împlinit puțin în șolduri.

ERJI

se pipăie

Nu știu – poate. Da' nu-i din pricina ceea. Asta vine cu vremea.

IANCU

Numai luna se rotunjește – așa de tot fără pricină, Erji. La fete e totdeauna din oarecare pricină.

O prinde de bărbie

Vasăzică, te-ai măritat. – Știi că-mi pare rău? – Cu cine?

ERJI

Cu moartea!

IANCU

Nu stârnești deloc îngrijorare cu bujorii tăi. Dar asta-i cu tâlc; – cu cine spuseși?

ERJI

Cu moartea Măriei Tale – să fie cu iertare!

IANCU

S-ar face atunci că eu rămân neînsurat, și nu mai mor niciodată!

ERJI

Nu Măria Ta, dumneata nu! Dar de m-or prinde unгурii – s-a sfârșit – mor eu!

IANCU

Carevasăzică te-ai stricat cu rubedeniile. Și de ce anume?

ERJI

Mi-e rușine să ridic capu'.

IANCU

Fericit bărbatul pe care-l vei plăcea, Erji. Tânără ești, harnică ești, de ocară lumii încă nu te-ai făcut și nici ciupită de vărsat nu ești. Nu știu de ce ți-ar fi rușine să ridici capu'! Dacă vrei, îți țin și oglinda!

ERJI

Măria Ta, vin unгурii!

IANCU

tresare, dar se stăpânește

A, da. Și dintr-acolo vine că ți-e rușine?

ERJI

Dintr-acolo. Că e cu vicleșug și nu se cade să spui: e pace! – ca să ataci pe la spate. Hatvani a cuprins Abrudul. Să fi tot fost ceasul unu când mi-a intrat în ogradă roata de călărași, cu roiul de muște spurcate după ei.

GRATZE

sare

Nu minți, Erji?

ERJI

Dumneata sări cu vorba – și eu vă întreb ce vorbă-i asta?

GRATZE

Prin roiul de muște văd pe Dragoș. Ne-a tras neîmplinitul în cursă. Hatvani a pătruns cu trupele până-n piața Abrudului, cu caii până-n biserici, și cu nerușinarea și mai departe, iar noi stăm aici să ascultăm cum ne catehizează Dragoș!

IANCU

apăsat și stăpânit către Gratze

Stai locului!

Prinde pe Erji de bărbie

Erji, tu ești fată cumsecade, și întrucât se poate spune despre o fată – o fată cu mintea întregă! Gândește-te bine și cântărește-ți vorbele! Nu ți s-a năzărit? Nici n-ai visat? Și nici nu te iei după vorbe aduse de vânt?

ERJI

N-am visat.

IANCU

Dar cum ai putut să treci dincoace de linie?

ERJI

Așa, pe furiș, și prin vama cucului.

GRATZE

Painjenul și-a țesut bine rețeaua. – Nu-i timp de pierdut!
Să azvârlim poporului vestea!

IANCU

hotărât

Stai locului!

GRATZE

Dragoș măscăriciul înghite cuțite și scoate flăcări pe nas, iar oamenii cască gura la ei, în loc să se îndemne toți pe creste și măguri!

IANCU

A nu se mișca zic!

GRATZE

Nu-ți dai seama, Iancule?

IANCU

Norodul l-ar sfâșia! Nu o veste, nu un cuvânt, un semn ar ajunge! Dragoș vorbește mulțimei cu încuviințarea mea!

GRATZE

N-a fost poftit, ci el a dorit! Și, după cum s-arată, totul a fost o cursă!

IANCU

O cursă – da. Dar din partea cui? A lui Dragoș, a lui Koșut? O cursă! O cursă în care în rândul întâi eu nu trebuia să cad. Nu trebuia să mă-ndulcesc. De unde știm dacă Dragoș e cu adevărat vinovat? S-a căznit și el cum a putut, – a fost poate de bună-credință. Să-l las pradă furiei după ce i-am spus: haide, vorbește!?

GRATZE

Ai mai văzut sofiști de bună-credință? Nu, pe Dragoș l-am pătruns în întregime!

IANCU

Eu nu.

GRATZE

Ăsta-i Iancu! Iancu despre care se spune că e mai repede la fapte decât alții la hotărâri.

IANCU

Erji, să nădăjduim că ai salvat cu vestea ta un trădător trădat! Erji, tu ești fată drăguță, rămâi aci, că altfel cine știe? – Ungurii n-o să-ți țină oglinda să te vezi cât ești de frumoasă! – Gratze, mergi, ia pe Dragoș de pe tribună, pleacă, ascunde-! Pe urmă vom vedea!

Se aude un tulnic de alarmă.

Tulnicul de pe măguri. Tulnicul de alarmă! Nu dorm moții! Erji, auzi? Tu ții la Iancu, dar nici moții nu sunt robii somnului!

Alt tulnic, pe urmă altele.

UN GLAS

Vin ungurii!

Țipete în mulțime: Vin ungurii! – Norodul apare la pridvor: Iancule!

Iancule!

GRATZE

iese.

SCENA IV

Iancu, Erji, norod

GLAS

Trădătorul, Dragoș trădătorul!

Urlete, țipete.

NORODUL

Vin ungurii!

GLAS

Moarte trădătorului! Moarte! Moarte!

Nou val de urlete.

IANCU

iese în pridvor

Buciumeni, grăbiți pe măguri! Închideți cheile munților!
– Câmpeni, la deal, pe creste! Să înfrângem încă o dată
dușmanul.

GLAS

L-au omorât pe Dragoș!

GRATZE

vine spre Iancu

A fost prea târziu!

IANCU

Dragoș? Ucis?

Norodul din față tace.

Nu voi l-ați omorât! Ci Koșut! Ca să ne întindă o cursă,
Koșut a trădat pe trădător. Pesemne n-a prea ținut la această
pospăială de prietenie!

*Toți cei care se văd, Iancu și Gratze pleacă, dispar. Se aude tumult,
goană, ropot și tot mai departe strigătul: vin ungurii!*

SCENA V

ERJI

singură în odaie

De câte ori stă să dea norocul peste mine începe rezbelul.

TABLOUL III

Vârful de măgură. Stânci. Locul de observație al lui Iancu. Iancu cu carabina în mână se uită când în vale, când spre celelalte măguri. Gratze urmărește cu ochiul luptele. Trei ajutoare: Ion, Gheorghe și Petre, stau întinși, nemișcați, cu puștile țintă în vale. Se aud vag, dar necurmat, pocnete de pușcă în depărtare, rar câte un tun.

SCENA I

Iancu, Gratze, trei ajutoare, vestitori.

Vestitori vin, se duc.

ÎNTÂIUL VESTITOR

vine din stânga

Căpitane, domnule prefect, batalionul unguresc vârat cu botul porcesc în Zlatna a luat-o spre miazănoapte și bate spre curmătură!

IANCU

Nu e bună vestea, dar nici cea mai rea nu e.

ALT VESTITOR

vine din dreapta

Domnule Iancu, au ajuns la vadul Arieşului călăraşii lui Hatvani Faţă-Lată!

IANCU

Şi nu s-a umflat părâul lui Sfarmă-Piatră – după poruncă?

VESTITORUL

S-a umflat, Măria Ta, parcă ar vrea râul să nască alt râu. Dar l-au trecut. Pe urmă l-au trecut înapoi. Şi-acu stau ungurii la cumpănă: să-l mai treacă o dată, să nu-l mai treacă?

IANCU

Alte veşti?

VESTITORUL

Ciocănitorele numără zilele de când luptăm şi se mută dincolo de Mureş.

IANCU

Înţeleg. Sunteţi osteniţi.

AL TREILEA VESTITOR

vine de după stânci

Măria Ta, pe ungurii porniţi spre Roşia i-am tăiat în două c-o jumătate de munte. S-a zăpăcit cumplit râma tăiată şi se mira fiecare parte unde-a rămas jumătatea cealaltă!

IANCU

către vestitori

Lanţul trebuie sfărmat! Acu lovitură după lovitură, repezi şi scurte, din stânga şi din dreapta, pe cât se poate din laturi şi pe neaşteptate! Deseară aprindem ruguri pe măguri, să rămână de pomină săptămânile de foc!

AL TREILEA VESTITOR

Măria Ta, de voi cădea când trec – să mi se puie –
se îneacă.

IANCU

Ce e?

AL TREILEA

Mă arde gâtlejul, Măria Ta. C-am trecut prin prisaca iadului.
Mi s-a oprit un plumb subt coaste. Să mi se puie – Măria Ta
– sicriul pe-un taur – întins și legat – între coarne –
slăbește din genunchi

să intru – așa – Măria Ta, în progadie. – Moartea s-a făcut
harnică de tot.

Cade.

IANCU

Da, s-a făcut harnică slujnica asta nemernică! Slujnica
vieții. E o jale! Și nu-i timp de jale!

*Acopere mortul cu o manta.**Ceilalți doi vestitori pleacă.*

SCENA II

Iancu, Gratze, cele trei ajutoare

GRATZE

se apropie de Iancu

Domnule Iancu –

IANCU

se uită lung unul la altul

De câte nopți nu mai dormim?

GRATZE

Aprigă mișcare pe cealaltă coamă. Viermuiesc în vale honvezii și husarii. Parcă s-a aprins în ei fierea pământului.

IANCU

lovește cu patul carabinei în pământ

Alte vești mai bune nu vin? – Până deseară s-alege într-un fel sau altul. Pe urmă avem răgaz de odihnă, o noapte – dacă e bine, o veșnicie – dacă e rău!

GRATZE

Oboseala e așa de mare că cere răscumpărare lungă. Ne uităm cu jind la veșnicie.

IANCU

Sus capul, să vezi că-i răzbim, și la noapte mi-i spune că n-ai chef de dormit!

Se uită cu oceanul

Uite, îi vezi? Colo subt pădure, în runcul de vale, se ivesc fără grijă – dumnealor. Acolo intrăm în ei și le dăm lovitura. Acolo, în pădure, ascunși în scoarța gorunilor, stă la pândă popa Groza cu voinicii lui!

Către întâiul ajutor

Măi Ioane, tu știi cine-i Muma rumânilor?

AJUTORUL

se ridică, vine în fața lui Iancu

Muma-Pădurii, Măria Ta!

IANCU

Muma-Pădurii, Ioane! Sfânta cu zbârcituri și cu noduri ca salcia bătrână. Să nu mai înjuri niciodată de Muma-Pădurii, că-i iei numele în deșert – ai înțeles, Ioane? Că de la Muma-Pădurii, paznica lemnului, sfânta ciuberelor, norocul morților, de la ea avem noi tot ce avem: eu fluierul, voi cetina și frunza

verde, iar noi împreună – toate biruințele! Așa, Ioane, și acu în numele sfintei, fă șapte sărituri până-n pădurea de-alături, unde-i vedea pe popa Groza. Spune-i că Hatvani se încearcă la cheia lui! Să dea popa năvală asupra ungurului, și când s-a zăpăci ungurul ca un berbec lovit între coarne cu dosul săcurii să-i mai dea una cu toată puterea!

AJUTORUL

Intrăm în ei, Măria Ta. Să râdă de ei toate pupezele din câmpie.

Vrea să înjure, își astupă gura

Muma-Pădurii! Îi facem chisăliță!

GRATZE

Și-i dregem cu smântână.

IANCU

Să se întindă miasma lor până unde s-a zămislit ura împotriva noastră!

Ajutorul Ion pleacă sărind; de după stânci apare un moț cu doi soli unguri, cu stegulețe albe în vârful baionetelor.

SCENA III

Iancu, Gratze, cele două ajutoare, moțul, doi soli unguri

MOȚUL

Măria Ta, ungușii aiștea au răzbit cu steag alb până în rândurile noastre, dinspre miazăzi. Solie de la Hatvani.

IANCU

Ascult!

ÎNTÂIUL SOL

Domnule Iancu, generalul Hatvani, învingător pretutindeni –

IANCU

De un an și mai bine tot de „învingători pretutindeni” aud. Precum vedeți însă, Iancu tot mai trăiește! Ficiori, ei nu sunt Koșut, lumina cerului pe pământ! Dacă lui Hatvani îi dă mâna, să vă trimeată cu vestea aceasta îmbucurătoare la Koșut, nu la Iancu! Ați greșit poteca!

AL DOILEA SOL

Generalul Hatvani vă dă prilejul cel mai de pe urmă pentru o pace cinstită!

IANCU

Mă ia Hatvani cu binele! Și dracu s-a prefăcut odată într-o biserică pentru ca să nu fie trăsnit! Coborâți, vă rog, steagurile albe! Albul e pentru Hatvani culoare cu vicleșug. După semnele albe el vrea să iscodească unde mă găsesc. Spuneți-i că am învățat ceva acu trei zile de la Dragoș.

Le smulge steagurile albe și le aruncă în noroi

Oricât de ușuratici am fi, nu cădem a doua oară în cursă!

ÎNTÂIUL SOL

Hatvani vă propune o pace pentru nimenea rușinoasă!

IANCU

Iar condițiile, încă o dată și încă o dată, să depunem armele – nu-i așa?

AL DOILEA SOL

Numai atât cere generalul Hatvani.

IANCU

Hatvani e foarte generos. Cum? Numai atât? Dacă nu mă înșel atâta cerea și prin Dragoș înainte de încercarea puterilor.

ÎNTÂIUL SOL

Domnule Iancu, să ne dați pe Dragoș!

IANCU

A-ha, asta-i a doua condiție.

ÎNTÂIUL SOL

A doua!

IANCU

Ați venit să oferiți pace sau ați venit numai să-i luați pe Dragoș?

ÎNTÂIUL SOL

Dacă nu voiți pacea, dați-ne cel puțin pe Dragoș.

IANCU

Cât de grijuliu se făcu dintr-o dată generalul Față-Lată. Aș avea aproape poftă să înroșesc în locul lui. Băieți, avem mărturie că Dragoș ne-a fost oaspe în vreme de armistițiu – și că s-a întors înainte de a se încheia armistițiul. Ne miră mult, foarte mult, că încă n-a ajuns în tabăra dumneavoastră. Sau pe Hatvani îl trudesco oarecari muștrări de cuget? Vedeți, ne e foarte greu să ajungem cu ochii în toate văile, dar dacă s-ar fi întâmplat ca Dragoș să nu fi găsit încă drumul înapoi ne vom îngriji noi să i-l arătăm. Poate-a rătăcit puținel și prinde păstrăvi în ape tulburi, pe celălalt tărâm. Știți, avem și noi păstrăvi aici, în Munții Apuseni, dar sunt cam pătați cu sânge. Când plecați, vă dau câțiva în urzici, să-i duceți plocon lui Koșut. Păstrăvi de la Iancu, domnule Koșut! Pătați cu sângele lui Dragoș, dar nu din vina lui Iancu!

Cei doi soli se descopere.

Vă dau voie să vă acoperiți iarăși!

SOLII

se uită nedumeriți unul la altul, s-acoperă. Împuşcăturile se întetesc dintr-o dată, în vale s-aude zvon prelung de luptă.

IANCU

Auziți? Țsta-i popa Groza!

ÎNTÂIUL SOL

Nu! Țstia-s ungurii, care dau asaltul!

AL DOILEA SOL

Koșut îngenunchează acum pe pustă!

ÎNTÂIUL SOL

Mâne va îngenunchea pe pământul lărgit al țării!

IANCU

Asta e. Pe pământul lărgit, că niciodată pământul ce-l aveți nu vă e destul. Voiți tot mai mult! Tot mai mult!

AL DOILEA SOL

Domnule Iancu – noi murim pentru un gând.

IANCU

Gând de pustă – fără hotar! Gândul nu vă este casă. Noi murim pentru casă! Eu îngenunchez de un an aici, lângă Arieș, sub furtună!

Un tun s-aude.

Tunul de pe Măgura moșului!

AL DOILEA SOL

Tunul de lângă pod, îl cunosc după tusă!

IANCU

Iureșul moșilor!

ÎNTÂIUL SOL

Pușcașii lui Hatvani!

GRATZE

se uită cu ocheanul printre stânci în vale

Popa Groza îi pipăie la coaste!

IANCU

*ridică din noroi cele două stegulețe, se duce la întâiul sol, îi ia
baioneta, îi dă stegulețul*

Într-acolo, spre miazănoapte, duce drumul la Câmpeni. În piața de la Câmpeni găsești capul lui Dragoș. Învește-l în cârpa asta!

Se duce la al doilea sol, îi ia baioneta, îi dă stegulețul alb

Colo în vale, spre miazăzi, va cădea norocul generalului Hatvani. Învește-i norocul în cârpa asta. Duceți împreună lui Koșut capul lui Dragoș și norocul lui Hatvani și spuneți-i că Iancu e născut sub zodia Gemenilor. Vitejiei Iancu îi pune în față de două ori vitejia, fiecărui omor de două ori omorul, iar pusteii sălbaticice îi opunem fapta și cântecul sângelui!

ÎNTÂIUL SOL

pornește ca un lunatic spre miazănoapte.

AL DOILEA SOL

pleacă spre miazăzi, urmat de moș

Nu, nu, niciodată!

De acum zvonul din vale crește în valuri.

SCENA IV

Iancu, Gratze, cele două ajutoare

IANCU

ascultă, urmărește lupta după zvonuri și detunături.

GRATZE

se întinde pe stâncă, se uită cu oceanul

Popa Groza cu cleștele de rădașcă! Acu-i zdrobim! Acu-i măcinăm! Nu mai scapă niciunul!

*Din tumultul din vale parcă se deslușește strigătul:**Împăratul! împăratul! Iancu! Iancu!*

IANCU

vrea să se uite prin ocean

Ha, un glonte mi-a sfărâmat oceanul!

S-apropie de Gratze

Biruie încă o dată prin noi împăratul? – Dă-mi oceanul!

GRATZE

nemișcat.

IANCU

N-auzi, Gratze?

GRATZE

nu se întoarce, pare a se uita prin ocean.

IANCU

s-apleacă, l-atinge, Gratze nu mai mișcă.

Gratze!

Îl scutură

Mort?

Se întoarce spre cele două ajutoare, Petre și Gheorghe, care tot timpul au stat întinși cu puștile țintă spre vale, gata de tragere

Petre, – Gheorghe! Gratze-i lovit în frunte.

Cele două ajutoare nu se mișcă.

Gheorghe, și tu? Mort?

Trece de la unul la celălalt, i-atinge

Petre, și tu – mort? – Se uită morții prin ocheane? Stau morții gata de tragere?

În vale se face puțină liniște, apoi chiote.

Ascultă, Gratze, încă un iureș în vale! Încă unul! Gratze, strigă și tu, strigă și tu! – Să se uște de vânt cel ce a poftit vânt! Să piară de foc cel ce s-a dedat focului! Să se prăbușească de fier cel ce slujește fierului! Gratze, săptămâni de foc venită peste noi, dar nu pe noi ne ceartă clopotele!

Spre Gheorghe

Gheorghe, nu noi am dorit să se întunece cerul și să se frământă noroadele. Nu noi am dorit să cadă la pământ făptura omului, nici să muște muntele de durere! Nu noi am dorit să plutească morții pe râuri! Nu noi am dorit!

Spre Petre

Petre, săraci, noi n-am râvnit la belșugul celuiilalt. Flămânzi, noi n-am râvnit la pâinea aproapelui! Noi ne apărăm numai ograda și sufletul și graiul și oasele și vecernia și utrenia și pe muma pământului!

Ascultă tulburat

Încă un pocnet! Încă unul și încă unul! Te sărut, Gratze, cu gura și cu inima. Pe frunte și pe mâni. Gheorghe, unde ești? Petre, unde-ai rămas? Deschide, Doamne, noua împărăție, curată ca floarea dimineții, nepieritoare ca sămânța vieții!

Face un pas, din vale se aud chiote de biruință.

Află, tată, acolo unde ești, în Vidra de Sus, că ne-am sporit sufletul c-o nouă biruință!

FAZA A TREIA

TABLOUL I

Trei ani mai târziu. În Vidra de Sus. Casa părintească a lui Iancu. O odaie. La masă Iancu, îmbătrânit prea devreme, slăbit și ars de-un foc lăuntric; în fața lui, tata lui Iancu – un moș.

SCENA I

Iancu, Tata lui Iancu

IANCU

Trebuie să mai încerc și asta. Să vindem ce mai avem, să vindem casa!

TATA

Degeaba, dragu' tatii. Cine a cules foloasele? Și cine ponoasele? Știi – umbla într-o zi, mai ieri-alaltăieri, norocul pe uliță. Căuta numărul unei case. I-am zis: poftim, Măria Ta, intră! – Și-atunci s-a spart ca o bășică de săpun. Ala era norocu' nostru!

IANCU

Nu, tată, nu pot să fiu înșelat. Că dac-aș fi, ce rost a avut totul? Învinge pe pământ zodia dobitocului din coteț? Se

ridică, tată, morții împotriva mea – și eu am luptat cu ungurii și i-am zdrobit, dar cu morții cine să lupte?! Împăratul întârzie, nu se poate să mă înșele. În ce lume strâmbă, scrântită și scâlciată trăim dacă împăratul înșeală?

TATA

Dac-aș găsi numai cea mai mică sămânță de nădejde, aș zice: treacă-meargă. Unde s-au dus atâtea –

IANCU

Să vindem casa, tată. Dacă nu încerc și asta mi se pare că m-aș îneca la mal. Că eu știu – că suntem aproape de mal.

TATA

Așa ai crezut totdeauna și pentru aiest mal ți-ai jertfit tinerețea și sufletul. Prin cine a biruit împăratul pe unguri? Prin tine! Aiasta rămâne. Aiasta nu se poate tăgădui. Chiar dacă împăratul tace amu, chiar dacă ne-a dat uitării. Aiasta stă, că prin tine, băiatul de la Vidra, împăratul și-a mântuit tronul. Făgăduieli am dobândit cu mare belșug, așteptăm de trei ani împlinirea. Dar parcă n-am fi fost niciodată. Cu ungurii s-a împăcat și i-a așezat în drepturile lor cele nouă. Dar noi parcă n-am fi. Mai rău: împăratul vrea să fie lăsat în pace și, fără să clipească măcar, ne-a aruncat, oase de ros, vrăjmașilor lui de ieri.

IANCU

Tată, sună clopotele în tot Ardealul că trece împăratul. E rău sfătuit de netrebnicii din preajma lui. Când a vedea va înțelege. Nu trebuie decât să-l aducem în împrejurarea de a vedea. Prilejul ni se înfățișează cum numai o dată într-o sută de ani. Să facem tot ce numai se poate să se abată și prin munții noștri. Aici va fi spre binele nostru, chiar de n-ar fi decât să deschidă o dată ochii. Nu se poate să nu vază, oricât sftetnicii i-ar tulbura oglinda suflând-o cu aburi de venin! Povestea

amară pentru care ne-am cheltuit cu totul e scrisă aici pe stânci și pe măguri. Tată, tu m-ai crescut credincios. Tată, eu tot mai cred. Eu cred că omul e bun, din grația firei bun și recunoscător, aceasta cu atât mai mult când omul prin orânduire de sus e și împărat. Voi încerca să vorbesc cu el.

TATA

Mie mi se arată că împăratul știe totul foarte bine, dar nu mișcă fiindcă așa-i cad treburile și așa-i vine bine lui. Cu ochii pieziși de pe pustă s-a împăcat. Noi rumânii suntem spatele care nu-l doare pe împăratul. După ce-i vorbi cu el, noi tot aiasta rămânem. Că de-un spate care să nu-l doară are și el nevoie.

IANCU

Atâta chingă i-a mai rămas inimei. N-o tăia, tată, n-o tăia! Vreau să vie împăratul în munți. Vreau să fie primit împăratul la Câmpeni. La fiecare cot de drum să i se pună pe tipsie faptele locului. Să vadă piatra unde am făcut să se împlinescă scriptura lui Koșut. Să vadă unde-a căzut capul unuia pe nume Dragoș Inimă-Putredă, să vadă unde Havatni Față-Lată și-a cules steaua vieții din noroi! Sosit aici, împăratul nu se poate să nu mă primească, că mărturie stau aici și apa, și frunza pentru Iancu. Și dacă mă primește nu se poate să nu mă auză. Că om e și el. Și cel din urmă om de-ar fi, tot s-ar cutremura de nedreptatea sub care ne zvârcolim fără vaiet și cu dinții strânși.

TATA

Pe tine nu te vindecă nicio dezamăgire! Pe tine nu te vindecă nimic.

IANCU

Tată, eu cred. Eu cred în el. Tată, sunt bolnav de toate faptele. Sunt ca un pom plin și părăsit. Îmi simt brațele oboseite

de greutatea sfintelor fapte și suferinți. Pentru slava împărăției și pentru dreptatea noastră am înflorit și-am rodit. Ajută-mă, tată, s-aducem pe împăratul! Vreau să stau în fața lui – vreau să-mi atingă el crengile și, dacă l-ar bucura, să mă scuture!

TATA

Pentru alaiul ce s-ar face să pună toți moșii un pic de umăr – de ce nu? Sărbarea și bucuria nu e numai pentru noi, ci pentru toți!

IANCU

Nu mai pot să aștept de la nimenea – nimic! Fiecare casă un fiu, și mai mulți, mi-a dat. S-a irosit sângele. S-au mistuit sufletele. Iar nădejdea fiecăruia era atunci mare. Astăzi nădejdea, unde nu e stinsă, abia de mai pâlpaie. Cum aş mai putea să cer ceva? Nu, nu pot. Vreau să fac totul eu. Vreau să merg. Vreau să merg până la capătul drumului. Trebuie! Trebuie să mă duc până la capăt! Toți sunt la capăt! Numai eu încă nu! Vreau să știu cel puțin, vreau să știu că n-am lăsat nimic neîncercat. Pe urmă vom vedea – pe urmă pot să mor ca un câne fără așternut, alungat din poartă în poartă!

TATA

Mumă-ta s-a coborât mai degrabă decât trebuia în mormânt fiindcă prea s-a ostenit pentru casă. E agonisită cu greu casa asta din Vidra. Și amu tu-mi ceri să mă prăpădesc la bătrânețe în grajdul sau subt pătulul vecinului?

IANCU

Da, știu – muma – focul ei – prea s-a ostenit. – Focul ei îl port și eu – îl port numai pe alte drumuri. Dacă-șa va fi scriptura și legea sângelui nostru, a sângelui nostru ianculesc – să zicem: amin și așa să fie! Suntem așa cum suntem – soarta cine și-o ocolește? Din părinți și moși – ne-am mistuit cu toții pentru altceva, după nu știu ce îndemn înscris în făpturile

noastre, c-am trăit numai cu picioarele pe pământ, dar cu capul ridicat spre tărie și cu ochii în altă zare! – Nu, tată, sfârșitul nu poate să fie acesta! Sfârșitul se înalță în lumină, sfârșitul e aproape – nu mai trebuie decât jertfa unui pas și suntem ajunși în lumină. Lipsește doar o nimica toată pentru ca harul răsplătii să cadă în snopi de lumină peste capetele noastre!

TATA

Uită-te la mine, fiule! Să lăsăm să ne judece cei care au plecat de la noi. Gândește-te o clipă. Mumă-ta în mormânt – ce-ar zice?

IANCU

Mumă?

Se uită lung, puțin în jos, până dincolo de perete

Parc-o văd – sub glie. E încă tot tânără, ca atunci când a trecut dincolo. De zece ani stă așa nemișcată, cu mâna pe piept, parcă ascultă. N-a văzut niciuna din faptele Iancului, dar le știe dintotdeauna. Cu trupul ei s-au cuminecat gândacii pământului, numai fața e neatinsă și mânele. Mumă, cum s-a făcut? Cum s-a făcut că ai aprins în vatră tânără focul așa de mare? Țâșnesc flăcările printre cărămizi – unde ai uitat măsura, mumă? Abia mă mai țin laolaltă! Zi, mumă, cum ai mai zis: cum se strânge Sfânta Luni la Sfânta Marți, să se strângă os la os și gând la gând și carne la carne și sânge la sânge, să fiu iar cuget întreg, trup adunat. Văd, tată, văd sub glie pe mumă, ca floarea de măceș la obraz! – Unde să plec? Încotro să mă duc? Nu mai am puterea – mai este un pas – numai un pas – numai un pas mai lipsește – dar n-am puterea. Mumă, dă-mi și casa dacă mi-ai dat focul! Dă-mi casa, s-o mistui – că trupul și sângele s-au ars. Vreau să se mistuie totul, să nu mai rămână nimic! Mumă, cum s-a făcut? Cum s-a făcut că ai aprins în vatră tânără foc așa de mare, unde ai uitat măsura, mumă?

TATA

speriat

Iancule – întoarce-te, Iancule!! – – – Iancule – astăzi unde-i împăratul?

IANCU

se trezește, tresare

Cine? Împăratul? Cine-i împăratul? Nu știu unde-i – – – Astăzi? – – – Da. Poate la Cluj. De acolo coboară pe Mureș.

TATA

Și tu crezi că vine dacă-l chemăm?

IANCU

Vine!

TATA

Văd cheile munților.

IANCU

Vine, tată, dacă-l chemăm, vine!

TATA

Să le arătăm moșilor pe împăratul?

IANCU

Ceasul acesta l-aștept. De trei ani îl tot aștept.

TATA

Unde ai fost adineaori? Doamne, Dumnezeu! Păzește-ne, Doamne! Bine că te-ai întors. Ia casa. Ia ce găsești. Vinde tot! Ia tot ce vrei! S-a spune cândva: a fost odată ca niciodată, a fost pe vremea când Iancu și tat-so au adus în munți pe împăratul!

Îi cuprinde capul și se uită la el, depărtându-se puțin

Nu mai văd bine. Cu cât te țin mai departe de ochi cu atât te țin mai aproape de inimă! – Iancule! Vezi, altădată – îți spuneam – Avrame. Astăzi nu-ți mai pot zice decât cum îți zice toată lumea!

Sărută cu un sughiț mâna lui Iancu.

IANCU

Tată!

TATA

Văd cheile munților și pe-mpăratul intrând! Ia și cei trei viței din grajd!

Tac amândoi câteva clipe.

Nu te întrista – Iancule. Nu sunt amărât. Curge numai așa din ochi apa asta nesănătoasă.

Se uită lung la Iancu, își șterge lacrima

Iancule, amu te-am văzut printr-o lacrimă – mare ca printr-un ochean – mare și învingător ca altădată. Vinde și plugul, și icoana.

TABLOUL II

O cameră într-o casă la Câmpeni. La masă aghiotantul imperial în așteptare. Locotenentul Schuler, din armata imperială, mai la o parte.

SCENA I

Aghiotantul, locotenentul Schuler, apoi un servitor

SCHULER

. Advocatul acesta e un răzvrătit.

AGHIOTANTUL

În ce împrejurări l-ai cunoscut?

SCHULER

În împrejurări cam neplăcute. S-a opus unui ordin al generalului Puchner – mai acu vreo trei ani.

AGHIOTANTUL

A da, știi. A avut noroc Avram Iancu c-a reușit, altfel plătea cu capul. Pentru isprăvile lui ar trebui, vezi dumneata,

aproape să i se dea ordinul Mariei Tereza. S-a împotrivit poruncii de a dezarma pe moți. Evenimentele i-au dat dreptate.

SCHULER

Eu am fost propus, cu alte fapte, pentru ordinul Mariei Tereza, și nu mi s-a acordat!

Bagatelizând

Biruința lui Iancu – a fost o întâmplare.

AGHIOTANTUL

Mi-e destul de penibil că trebuie să recunosc totuși – că soarta împărăției atârna de asemenea întâmplări.

SCHULER

Afrontul de ieri dovedește îndeajuns ce sentimente are față de împărăție.

AGHIOTANTUL

Cele petrecute aseară te asigur că nu le-am uitat.

SCHULER

Domnule aghiotant, nu e admisibil ca acest individ să ajungă în fața împăratului!

UN SERVITOR

intră, anunță

Domnul avocat Avram Iancu!

AGHIOTANTUL

Poftim!

Servitorul iese, Iancu intră.

SCENA II

Aghiotantul, Iancu, Schuler

IANCU

Domnul aghiotant?

AGHIOTANTUL

nu se ridică

Da, domnule Iancu. Cu ce vă pot servi la această oră neobișnuită?

IANCU

Domnule aghiotant, aș dori să am sfatul Domniei Voastre cu privire la o audiență la Maiestatea Sa.

AGHIOTANTUL

Cu privire la o audiență? A, da! Știu – ieri aș fi avut ceva de spus. Astăzi însă, nu. Căci mi-aș exprima numai mirarea.– Ați cerut audiența și vi s-a acordat. Rămânea să vă prezentați aseară o dată cu toți tribunii, să depuneți omagii la picioarele Maiestății Sale. Dar nu ați binevoit. Maiestatea Sa a fost surprins de absența Domniei Voastre, cu atât mai mult cu cât numele dumneavoastră figura pe lista celor care au solicitat audiența. Vă închipuiți desigur cât de neplăcută situație – Maiestatea Sa împăratul, în înalta sa grație, a întrebat de dumneavoastră sau, mai bine, a întrebat totuși de dumneavoastră și a spus: Iancu a fost un luptător foarte vrednic.

IANCU

înclină puțin capul.

AGHIOTANTUL

Îmi pare nespuse de rău că ați ocolit prilejul de a auzi chiar din partea împăratului un asemenea cuvânt, în stare să ferească pe oricine pentru o viață întregă.

IANCU

Domnule aghiotant, îngăduiți.— E o neînțelegere. — Eu n-am ocolit prilejul, dimpotrivă — îl caut. Deoarece însă eu nu țin așa de mult la neînsemnata mea persoană, mi-ar fi părut neasemănat mai bine dacă Maiestatea Sa, în înalta sa grație, spunea cuvintele ce a binevoit să le rostească despre poporul meu, iar nu despre mine.

AGHIOTANTUL

Maiestatea Sa a binevoit să rostească cuvintele așa cum le-a rostit. Trebuie să ne bucurăm că a binevoit în genere să vorbească. Nu e dreptul nostru, al muritorilor de rând, să dorim ca înaltele cuvinte rostite să fi fost altele! În afară de aceasta, găsesc că e din cale-afară neobișnuit ca un supus să solicite o audiență și pe urmă să nu apară, fără măcar de a se scuza că a fost împiedicat de o catastrofă a naturii de-a-și face apariția.

IANCU

Nu e deloc în obiceiurile mele să trec dincolo de cele convenite. Înțeleg ironia. Cu o catastrofă a naturii nu mă pot scuza, fiindcă o asemenea catastrofă n-a avut loc, după cum desigur o știu și domnul aghiotant, și Maiestatea Sa.

AGHIOTANTUL

Maiestatea Sa și domnul aghiotant.

IANCU

Există o ierarhie de protocol și o ierarhie de care te lovești. Mă pot scuza însă cu o catastrofă nevăzută, cu o catastrofă care are loc în sufletul meu!

AGHIOTANTUL

Ciudat, foarte ciudat. Domnule Iancu, n-ați auzit încă niciodată că în preajma unui împărat nu cad în cumpănă asemenea împrejurări de natură atât de intimă?!

IANCU

Sufletul și soarta unui neam întreg nu sunt o împrejurare de natură intimă!

AGHIOTANTUL

Din a cui însărcinare vorbiți – în numele acelui suflet, al unui așa-zis neam întreg?

IANCU

M-au rugat – apa și frunza!

AGHIOTANTUL

Ne înțelegem foarte anevoie, domnule avocat. Ați cerut o audiență – de ce uitați? Audiența vi s-a acordat – de ce sunteți supărat? Și dumneavoastră n-ați apărut – cine are motiv să se simtă jignit? Nu vă dați seama? Ați adus pe împăratul în situația cu totul nefirească pentru un împărat de a lăuda o ființă care nu era măcar de față! Iată ceva cu totul de necrezut!

IANCU

Nu doream o audiență cu o sută împreună!

AGHIOTANTUL

Cei o sută erau toți oameni cu vază, moți de-ai dumneavoastră, înalți diregători sau vrednici luptători! Mai adineaori v-ați identificat, prin nu știu ce însărcinare, cu tot poporul, și acu spuneți că doreați o audiență pentru dumneavoastră singur, despărțit de turmă!

AGHIOTANTUL

În acest punct socotelile dumneavoastră sunt foarte greșite. Cum vă închipuiți că vom deschide ușa imperială unui om în stare să spună împăratului că n-are memorie?

IANCU

Dați-mi voie să vă vorbesc fără ocol, așa cum am vorbit și trimișilor lui Koșut când împărăția era în primejdie din toate părțile și trosnea jalnic din toate încheieturile!

AGHIOTANTUL

O, nu, domnule Iancu, nu înțeleg deloc.— Împrejurările nu se aseamănă câtuși de puțin. Sunt eu un răsculat împotriva împăratului sau dintr-o familie de tâlhari înrudită? Ce vă face să asemănați situațiile? Dacă atunci ați vorbit fără ocol, era o datorie a dumneavoastră de supus fidel al împărăției să vorbiți așa. Îmi pare rău, cu mine nu se poate vorbi decât în cuvinte cumpănite!

IANCU

Domnule aghiotant, voi ține seamă de subțirimea auzului dumneavoastră. Fapt e că ni se pun piedeci de pretutindeni, și din stânga, și din dreapta, să vorbim împăratului. Maiestatea Sa a venit aici să ne vadă năcazurile și pleacă fără să ne fi întâlnit. N-am putut străbate până lângă urechile sale. Moșii și împăratul s-au văzut, dar nu s-au întâlnit! Într-o mie de ani nu se întâmplă decât o singură dată o asemenea minune!

AGHIOTANTUL

Cât am umblat, în lung și-n lat, n-am auzit niciun suspin în întreaga împărăție. Despre ce năcazuri ați putea povesti împăratului? În împărăția noastră, largă cât cerul, nu sunt decât popoare fericite. Fiindcă e o fericire cu adevărat să trăiești sub stăpânirea unui împărat providențial, cum e al nostru. De trei

IANCU

Ce poți să aduci la cunoștința Maiestății Sale împăratului când e cuprins de atâția? Maiestatea Sa îți întinde mâna, îți surâde și te întreabă de copii când nu ești însurat, de părinți când sunt morți, și până să scoți întâiul cuvânt – el a și dat mâna următorilor zece. Dar eu, solicitând o audiență, am făcut-o fiindcă vreau să vorbesc Maiestății Sale!

AGHIOTANTUL

Năstrușnice păreri aveți dumneavoastră despre audiențele la Maiestatea Sa. Nu dau bucuros lecții de etichetă, dar când n-am încotro – domnule Iancu, audiențele nu se acordă pentru a vorbi împăratului, ci pentru a-l asculta! Pentru a-i răspunde când ești întrebat și pentru a-i aduce în orice caz închinarea cuvenită! Sunt pe deplin informat că dumneavoastră ați pregătit această strălucită primire făcută Maiestății Sale. Am fost foarte mulțumiți și v-am dat și prilejul sărbătoresc să aflați aceasta chiar din partea împăratului. – Din motive pe care nu le pot înțelege, ați ținut însă să rămâneți dincolo de cordon. De nu cereați audiența, vă asigur că împăratul, în neasemănata sa grație, descindea el la casa dumneavoastră. Că nu se sfiește să calce niciun prag.

IANCU

E frumos ceea ce spuneți, împăratul nu coboară însă în morminte!

AGHIOTANTUL

E casa dumneavoastră un mormânt?

IANCU

De trei ani – da! Casa noastră adăpostește un om cu sufletul ucis de făgăduieli prea înalte și neîmplinite!

AGHIOTANTUL

În acest punct socotelile dumneavoastră sunt foarte greșite. Cum vă închipuiți că vom deschide ușa imperială unui om în stare să spună împăratului că n-are memorie?

IANCU

Dați-mi voie să vă vorbesc fără ocol, așa cum am vorbit și trimișilor lui Koșut când împărăția era în primejdie din toate părțile și trosnea jalnic din toate încheieturile!

AGHIOTANTUL

O, nu, domnule Iancu, nu înțeleg deloc.— Împrejurările nu se aseamănă câtuși de puțin. Sunt eu un răsculat împotriva împăratului sau dintr-o familie de tâlhari înrudită? Ce vă face să asemănați situațiile? Dacă atunci ați vorbit fără ocol, era o datorie a dumneavoastră de supus fidel al împărăției să vorbiți așa. Îmi pare rău, cu mine nu se poate vorbi decât în cuvinte cumpănite!

IANCU

Domnule aghiotant, voi ține seamă de subțirimea auzului dumneavoastră. Fapt e că ni se pun piedeci de pretutindeni, și din stânga, și din dreapta, să vorbim împăratului. Maiestatea Sa a venit aici să ne vază năcazurile și pleacă fără să ne fi întâlnit. N-am putut străbate până lângă urechile sale. Moșii și împăratul s-au văzut, dar nu s-au întâlnit! Într-o mie de ani nu se întâmplă decât o singură dată o asemenea minune!

AGHIOTANTUL

Cât am umblat, în lung și-n lat, n-am auzit niciun suspin în întreaga împărăție. Despre ce năcazuri ați putea povesti împăratului? În împărăția noastră, largă cât cerul, nu sunt decât popoare fericite. Fiindcă e o fericire cu adevărat să trăiești sub stăpânirea unui împărat providențial, cum e al nostru. De trei

acordată, mai stăruiți pe o cale care nu din vina noastră – rămâne închisă. Definitiv închisă!

IANCU

Definitiv închisă?

AGHIOTANTUL

Nu din pricina noastră.

IANCU

La porunca sau dorința împăratului?

AGHIOTANTUL

Nu țin de cuviință să răspund la orice întrebare!

IANCU

Dacă ar fi fost pentru interese personale, vă asigur că nu v-aș fi stingherit. – Eu nu mai am nimic de pierdut, nimic de câștigat. Eu nu mai sunt. Mi-am dat numai puțin răgaz – să mai încerc – ce se mai poate încerca – după ce totul a fost încercat! Am crezut – cum nimenea n-a crezut. Și-acu îmi spuneți că drumul e închis. Eu pentru mine nu voiam nimic, că eu mă duc între goruni. Voiam numai cuvântul să se facă trup pentru acest popor uitat de împărăție, uitat de soartă, uitat de Dumnezeu, uitat de toți și de toate, numai de Iancu nu. Dacă aș ști cel puțin cine a închis ușa! Și pentru ce? Dacă e împăratul, mi-aș apleca fruntea în pace și aș pleca.

AGHIOTANTUL

V-ați închis-o singur! Sau, dacă voiți: v-a închis-o duhul pădurii!

IANCU

Nu, domnule aghiotant, asta nu se poate! Se face o crimă. Și nu veți avea liniște în fața cugetului dumneavoastră! Cu duhul de care pomeniți am salvat împărăția!

ani e pace! Va fi o pace mare și lungă. Magna Pax! Cel mai înalt bun ce-l putem dori.

IANCU

Numai popoare fericite sunt în împărăție! Așa poate să vorbească numai un aghiotant imperial, care prin slujba ce-o are e osândit să nu vadă decât aurore și credință și de a nu auzi decât chiote și lumină! Eu voi fi aici și după ce pleacă domnul aghiotant imperial, eu voi fi aici și voi auzi și altfel de chiote, care seamănă mai curând a gemete de moarte și a blestem pentru ziua de apoi. Vă rog să luați măsuri să fie sugrumate și mai tare, ca să nu le mai aud!

SCHULER

Domnule aghiotant, admir îndelunga răbdare cu care ascultați acest limbaj care amenință să degenereze în cine știe ce cuvânt ridicat de-a dreptul împotriva Maiestății Sale!

AGHIOTANTUL

Răbdarea îndeobște e o virtute, iar răbdarea mea nu dovedește decât spiritul de libertate de care suntem pătrunși diregătorii împărăției sub noua oblăduire.

IANCU

Și noi avem virtutea răbdării și am dovedit-o îndeajuns. De-o mie de ori soarele s-a ridicat peste noi și peste dumneavoastră, dar s-a dus de fiecare dată de la noi spre dumneavoastră și nici o dată – nici o singură dată – n-a venit de la dumneavoastră spre noi! Și totuși așteptăm încă, așteptăm în liniște, cu inima strânsă în pumni, cu cuvântul zdrobit în gură. Iar dacă eu vorbesc, vorbesc ca unul care vede și dincolo de această liniște.

AGHIOTANTUL

Îmi dați voie să mă mir că după jignirea fără precedent adusă împăratului, adusă prin neprezentare la o audiență

acordată, mai stăruieți pe o cale care nu din vina noastră – rămâne închisă. Definitiv închisă!

IANCU

Definitiv închisă?

AGHIOTANTUL

Nu din pricina noastră.

IANCU

La porunca sau dorința împăratului?

AGHIOTANTUL

Nu țin de cuviință să răspund la orice întrebare!

IANCU

Dacă ar fi fost pentru interese personale, vă asigur că nu v-aș fi stingherit. – Eu nu mai am nimic de pierdut, nimic de câștigat. Eu nu mai sunt. Mi-am dat numai puțin răgaz – să mai încerc – ce se mai poate încerca – după ce totul a fost încercat! Am crezut – cum nimenea n-a crezut. Și-acu îmi spuneți că drumul e închis. Eu pentru mine nu voiam nimic, că eu mă duc între goruni. Voiam numai cuvântul să se facă trup pentru acest popor uitat de împărăție, uitat de soartă, uitat de Dumnezeu, uitat de toți și de toate, numai de Iancu nu. Dacă aș ști cel puțin cine a închis ușa! Și pentru ce? Dacă e împăratul, mi-aș apleca fruntea în pace și aș pleca.

AGHIOTANTUL

V-ați închis-o singur! Sau, dacă voiți: v-a închis-o duhul pădurii!

IANCU

Nu, domnule aghiotant, asta nu se poate! Se face o crimă. Și nu veți avea liniște în fața cugetului dumneavoastră! Cu duhul de care pomeniți am salvat împărăția!

AGHIOTANTUL

Maiestatea Sa a avut toată bunăvoința. Și aceasta v-o pot dovedi.

Ia o cutiuță de pe masă

Iată, Maiestatea Sa, în nemărginita sa dragoste față de supuși, dintr-o înaltă îndurare, v-a acordat pentru vrednicie o decorație.

I-o întinde

Crucea pentru merite!

IANCU

simplu, fără accent

Am răbdarea să aștept până când Maiestatea Sa se va îndura să decoreze mai întâi poporul meu cu toate drepturile, cu toate drepturile nu numai convenite, ci și făgăduite!

Nu întinde mâna.

AGHIOTANTUL

după câteva clipe de așteptare

Înțeleg bine – domnule Iancu?

IANCU

Dacă nu răstălmăciți cuvintele.

AGHIOTANTUL

Nu primiți decorația?

IANCU

Greșit spus. Nu pot s-o primesc. Nu mă simt vrednic s-o primesc înainte de a-mi vedea poporul în așezare dreaptă.

AGHIOTANTUL

îl întrerupe

Vrednicia noastră, a muritorilor de rând, ne-o judecă Maiestatea Sa, nu noi! Refuzul dumneavoastră, acest gest căzut

iarăși dincolo de dungă, oricât aş vrea, nu-l pot înțelege altfel decât ca o nouă și grea jignire adusă Maiestății Sale.

IANCU

Dacă ați privi lucrurile în oglinzile scâlciate din grădinile imperiale de la Viena, le-ați vedea la fel; în împărăție numai popoare care suspină de fericire și la doi pași numai jigniri la adresa împăratului! Mă impresionează felul cum dumneavoastră țineți să aveți legături cu viața și cu realitatea. Dar ceea ce vreau eu e un lucru nespus de simplu: vreau să vorbesc cu împăratul!

SCHULER

s-a ridicat nervos și se plimbă.

AGHIOTANTUL

Să comunic Maiestății Sale refuzul dumneavoastră de a primi decorația?

IANCU

Vă rog să aduceți la cunoștința Maiestății Sale faptele în întregime și întru cât se poate întocmai. Că-i mulțumesc pentru gândul prea frumos de a mă fi găsit vrednic de o distincție atât de înaltă, dar că nu pot să o primesc – că m-aș bucura de decorație cu tot entuziasmul dacă poporul rumânesc ar fi mai întâi decorat cu împlinirea tuturor făgăduielilor! Și vă rog să mai aduceți la cunoștința Maiestății Sale că aş fi cel mai fericit supus dacă aş fi primit în audiență!

AGHIOTANTUL

O decorație împărătească se primește fără condiții!

IANCU

Fără condiții se primește în lumea asta numai steaua cu care ne naștem! Înaltă sau joasă, steaua vieții și a morții!

AGHIOTANTUL

tace, apoi după câteva clipe

Domnule locotenent, însoțește, te rog, pe domnul Iancu în camera de alături. Îi voi împlini dorința. Voi comunica Maiestății Sale totul întocmai.

IANCU

face un scurt compliment, iese cu locotenentul Schuler pe ușa din fund.

AGHIOTANTUL

se plimbă agitat, din dreapta vine al doilea aghiotant.

SCENA III

Întâiul aghiotant, Al doilea aghiotant

AL DOILEA

Servus, Fritz!

ÎNTÂIUL

Servus, Fred!

AL DOILEA

de-abia trezit din somn

Maiestatea Sa — — — da — — —. Mai sunt audiențe de acordat pentru azi? Toată călătoria asta în munți îi e deosebit de penibilă. Asaltați pretutindeni de entuziasm și de lăcuste. Pe urmă, acest popor curios, care pretinde că descinde de-a dreptul din colonii romani! În loc să se bucure că i s-a dat prilejul să-și dovedească fidelitatea, mai dorește și recompense. Poporul acesta așteaptă să i se creeze paradisul pe pământ fiindcă la un moment dat și-a făcut datoria. Ciudată concepție despre datorie, ca și cum datoria nu ți-o îndeplinești de dragul

datoriei. Înțelegi, Fritz, că nu putem în niciun caz să aducem pe Maiestatea Sa în împrejurarea de a i se aminti despre niște așa-zise făgăduieli. Cred că Maiestatea Sa dorește să plecăm cât mai curând. Să ieșim din munții aceștia atât de neinteresanți.

Se ridică

Maiestatea Sa –

salută drept în fața unei persoane fictive

se plânge de oboseală.

ÎNTÂIUL

Avui tocmai o discuție cu avocatul Iancu. E alături acest tânăr și trist duh al pădurii. Nu e chip să mă scap. Stăruie grozav în dreptatea lui. Vrea cu orice preț să vorbească Maiestății Sale. Am căutat cât am putut să-l fac să înțeleagă că cererea sa e inoportună. Nu știu cum să-l mai iau și ce să-i mai spun!

AL DOILEA

Nu știi ce să-i spui? Ei, asta-i! – Maiestatea Sa nu mai acordă audiențe. Punctum!

ÎNTÂIUL

Fred, am mințit mult în viață și fără caznă. Încheieturile gurii mi-s unse cu ulei de trandafiri, dar în fața acestui om moara minciunilor nu umblă cum ar trebui. Ca să renunțe – am căutat mai întâi să-l demoralizez în fel și chip. După ce l-am ostenit, i-am oferit decorația. Fără folos.

AL DOILEA

Nu ți-am spus că decorația e prea mică? Crucea asta e bună pentru cei ce nu mai pot avea altă nădejde decât să cerșească odată la capătul podurilor cu o medalie pe piept. Să oferi lui Iancu o decorație pe care o au și alți o mie de caporali ai împărăției! Oricum.

ÎNȚĂIUL

Și eu am fost de aceeași părere – dar împăratul, biurocratic, cum îl știi, zicea că nu poate să-i dea o decorație mai înaltă, că așa, că pe dincolo – că trebuie să înceapă de jos, în sfârșit – îl știi tu! De altfel, Iancu habar n-are ce decorație i s-a oferit. E un om fără ambiții personale. El ar fi refuzat orice decorație, oricât de înaltă, chiar de i s-ar fi lipit luceafărul pe piept. Vrea să fie decorat mai întâi poporul rumânesc cu drepturile ce i s-au făgăduit!

AL DOILEA.

Ha-ha-ha! Omul din pădure!

Intră locotenentul Schuler.

SCENA IV

Întâiul aghiotant, Al doilea aghiotant, Schuler

SCHULER

palid și agitat

I-am întors-o cum se cuvenea! Cutezanța aceasta de necrezut! Orice ofițer imperial ar fi procedat la fel!

ÎNȚĂIUL AGHIOTANT

Nu înțeleg – – –

SCHULER

N-am mai putut să rabd neobrăzarea. Jignirea aceasta – – – A refuzat – decorația – Maiestății Sale!

ÎNȚĂIUL AGHIOTANT

Domnule locotenent –

SCHULER

Îi cunosc eu pe acești veșnici nemulțumiți, în stare să cârtească și fiindcă soarele nu răsare la apus!

ÎNTÂIUL AGHIOTANT

Domnule locotenent, e cu putință?

SCHULER

se bâlbâie

Credeam — — credeam că vă fac și Domniilor Voastre un serviciu!

ÎNTÂIUL AGHIOTANT

Cu asemenea gesturi crezi că refaci onoarea — —? Și aștepți încă să cântăm de bucurie și imnul imperial — — „Doamne ține și protege” — — Ne-ai încrucișat toate socotelile!

Se plimbă agitat, pe urmă deschide ușa

Domnule Iancu!

IANCU

apare în prag, pierdut, dar cu capul drept, parcă sieși străin.

SCENA V

Aceiași, Iancu

ÎNTÂIUL AGHIOTANT

hotărât

Maiestatea Sa a binevoit să vă acorde audiența cerută!

IANCU

fără accent, cu capul tot sus, înstrăinat

Maiestatea Sa a binevoit – Maiestatea Sa acordă audiența – – – Iancu nu mai poate să apară în fața Maiestății Sale, fiindcă Iancu nu e Iancu. Iancu cel adevărat a jertfit totul ca să apară într-o dimineață cu obrazul curat și cu sufletul nepătat în fața împăratului. Acel Iancu – acel Iancu – a plecat. Aici în prag a rămas cineva. Găsesc acum și eu că Maiestatea Sa nu poate să stea – nu poate să stea de vorbă cu cineva. Cine stă aici în pragul împăratului? Spuneți-mi Domniile Voastre, ca să mă pot prinde de ceva. –

Să mă agăț de ceva că mă surpă apele. – – Să mă prind – că totul se despică și se desface. – – De ce tăceți? De ce tăceți, că până acum ați tot vorbit –?! Spuneți-mi, spuneți-mi – să știu și eu – cine e? Că umbra a plecat și intră în munte, și pe urmă în alt munte – – –

TUSTREI

îl fixează muți și încremeniți de-un fior.

TABLOUL III

Peisajul de munte păduratic din prolog. Zece ani mai târziu. Pe cărare vine din stânga Erji, urmată de un măgăruș ținut de sfoară, pe șa desagi cu sare. Erji se oprește, trage măgarul de urechi, apoi se așază pe piatră și ascultă o frântură de doină, ruptă ca de un sughiț, ce se aude din pădure.

SCENA I

Erji, apoi Iancu

ERJI

strigă spre cineva

Bădiță Iancule! Craiul munților și-al mierloilor, poftim încoa'!

IANCU

apare din dreapta, îmbrăcat în cojoc murdar și rupt peste pantaloni domnești peticiți, barba crescută, cu un zâmbet pustiu peste toată fața; se apropie cu fluierul adus la gură.

ERJI

De unde vii, bădiță Iancule?

IANCU

Iacă de-aici și de mai departe.

ERJI

Nu mă mai cunoști?

IANCU

serios

Erji – Böji-i – tot un drac –

se uită la desagi, îi încearcă cu mâna

Aur?

ERJI

Sare, bădiță, sare.

IANCU

Sare. Pâne ai? Vrei să primești pe împăratul cu pâne și sare? Nu-l mai primi, că e degeaba. Și e degeaba și fiindcă nu vine. Țăla nu mai vine. S-a speriat de lăcuste – –

ERJI

Domnule Iancu, tot umbli din loc în loc. – – – Lungești ziua cu cântecul? Și-ți cauți norocul prin urzici?

IANCU

Potcoave de acelea nu mai caut. – – Știu eu că nu pot caii morți să-mi dea ce nu mi-a dat viața.

ERJI

La Viena ai mai fost?

IANCU

Nu te uita înapoi Erji, că arde cetatea, și cetatea e blestemată. Altfel te faci stâlp de sare ca prietena ta, nevasta lui Lot —.

ERJI

Eu sunt fată cinstită, domnule Iancu. Eu nu sunt din cetatea de care pomenești.

IANCU

Ai dreptate, Erji. — Eu lungesc ziua cu fluierul și mă tot gândesc, și mă duc înapoi și caut. Caut să văd unde am greșit în șirul faptelor. Da' vezi, Erji, nu văd unde am greșit. Știu numai că eu sunt de vină la toate.

ERJI

Și cam la ce adică ai fi dumneata de vină? Că s-aude cântecul trist în toți munții?

IANCU

Cântecul trist. — De la mine îl prind mierloii și-l duc în goruni.

ERJI

În goruni da, dar nu la împăratul. — Sul de foc ai fost odată, domnule Iancu, o așchie de fulger! Azi umblă prin păduri focul trist, de zece ani tot umblă. — Nu aprinde pe nimeni, că acum e liniște mare în împărăție, dar nici stingere nu găsește focul trist.

IANCU

Acu se face noapte, și apoi încetează și cântecul. Știi, Erji, eu vin din satul meu, din Vidra de Sus, am fost la popa Păcală și m-am înscris în cartea celor duși. Am spus popii: părinte, se face noapte, dă-mi cartea și cerneală.

ERJI

Și ce-ai scris, bădiță Iancu?

IANCU

Numele de botez și numele de familie: Avram Iancu. – Avram Iancu! Numele a fost odată ca un steag. Și profesiunea: eroul românilor. Da' asta n-am scris-o eu. Asta a scris-o părintele Păcală – că el nu știe – cum ai zis, Erji? – Eu sunt focul trist. – Eu sunt om, Erji, om ca tine, de ce nu mai găesc nicio bucurie?

ERJI

A mai trece, fiule, vremea și o găsești iar.

IANCU

Astăzi e tare greu să fii om – că s-a rupt lanțul – și-au fugit verigile în toate părțile.

Popa Păcală vine din dreapta.

SCENA II

Iancu, Erji, Popa Păcală

POPA PĂCALĂ

Tată Iancule –

IANCU

Bun sosit la noi, părinte Păcală. Ai venit și dumneata să vezi? Ai nimerit la zi mare.

POPA PĂCALĂ

Iancule, te-am căutat prin toate pădurile. Vreau să vii cu mine la Vidra. Tu nu mai ai casă. Vreau să stai la mine, că bate toamna la ușă – și se lasă ploile pânzișe.

IANCU

*pierdut**Zi Tatăl Nostru, părinte Păcală.*

POPA PĂCALĂ

Îl zic, Iancule, da' nu știu pentru ce.

IANCU

Zi Tatăl Nostru.

POPA PĂCALĂ

Tatăl Nostru, carele ești în ceruri, sfințească-se numele tău.

IANCU

Vie-mpărăția Ta.

POPA PĂCALĂ

Vie-mpărăția Ta.

IANCU

L-ai îngăimat cam pe sărite, părinte, ca să mă mâhnești. În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh! E frumoasă rugăciunea aceasta – foarte frumoasă –, dar numai până la – vie-mpărăția Ta. Aud? Când mi se amintește despre împărăție – încep să se învârtă pădurile cu mine. Și când vine vorba despre fețele late, tot așa.

POPA PĂCALĂ

Las', fiule, că împărăția care ne-a înșelat se va dărâma ca Babilonul! În locul ei s-a ridicat aici împărăția noastră – o minune, numai lumină și numai a noastră!

IANCU

Cine s-o facă? Că eu nu mai sunt bun de nimic. Să vie alții! Să vie alții – peste zece ani, peste douăzeci, peste o sută de ani, să vie alții – cu sutele, cu miile, cu miile de mii – s-o

facă ei – împărăția noastră! – Eu nu mai sunt bun de nimic. Mie mi-e destul. Eu mă duc – eu mă duc unde stăpânește fiara și tăcerea. – Erji, părinte, aici e muntele! Aici am fost pasăre și m-am făcut om. Acu mă duc iar în pădure – mă duc în pădure – să mă schimb.

Pornește cu pași rituali pe potecă în sus

Muma-Pădurii, muma noastră, acu mă fac iar pasăre, acu mă fac pasăre.

Erji s-a ridicat de pe piatră. Popa Păcală se uită după Iancu, care dispare pe potecă. Se uită amândoi holbați, cu mâna crispată dusă la inimă.

POPA PĂCALĂ

Doamne, cum s-a împrăștiat sufletul lancelui!